

Apor Balázs – Fülöp Tamás
Forradalom és megtorlás Szolnokon

**Interjú Buda Ernővel,
a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat
Alföldi Fúrási Kerülete 1956 előtti főmérnökével**

Bevezetés

Dolgozatunk elsősorban a Buda Ernővel, a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Fúrási Kerületének főmérnökével készült riport kritikai közlése köré épült, amelynek felvételeit 2001. február 16-án, Szolnokon, a Szolnoki Főiskolán készítettük el. Pályázatunk egy 1998-ban megkezdett helytörténeti kutatás kibővítésével és továbbfejlesztésével szeretné bemutatni a Szolnok városban, illetve egyik meghatározó üzeménél, a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Fúrási Kerületénél történt 1956-os eseménysorozatot és az azt követő megtorlásokat. Sem a szolnoki 1956-os történések, sem pedig az 1957–58-as letartóztatások és perek nem kerültek még – egy születendő monográfiát kivéve – a korszakkal foglalkozó történések látószögébe. Éppen ez tette szükségessé egy átfogó, az eddigi kutatási eredményeket összegző előtanulmány megírását. A dolgozat újszerűségét mindenekelőtt az adja, hogy elsősorban a résztvevőkkel, szemtanúkkal készített interjúk anyagaira, még nem, vagy csak részleteiben publikált, feldolgozatlan helytörténeti és üzemtörténeti dokumentumokra, bírósági perek irataira támaszkodik. Munkánk célja, hogy egy, az országos eseményekkel is több kapcsolódási pontot rejtő egyéni sors, valamint egy helytörténeti eseménysorozat bemutatása révén adalékokkal járulhassunk hozzá a magyarországi 1956-os forradalom és szabadságharc teljesebb és pontosabb megismeréséhez.

Szolnok – 1956

A Szolnok városában lejátszódott 1956-os forradalmi eseménysorozat korrekt megítélését napjainkig sok előítélet és hiányosság nehezíti. Az olykor korszakokon is átnyúló előítéletek kialakulásához nagyban hozzájárult a rendszerváltás előtti évtizedek torzításoktól, múlt-hamisításoktól sem mentes légköre. A tisztánlátást azonban mind a mai napig megnehezíti, hogy az 1956 október végi, november eleji szolnoki történések döntő része jelenleg sem publikált, és így

máig sem tisztázott még a maga kellő mélységében.¹ Sok esetben – ilyen például az egyik kulcsfontosságú probléma, a Kádár-kormány megalakulásának pontos rekonstruálása is – a résztvevő személyek, szemtanúk időközbeni elhalálása miatt már csak nehezen tudhatunk meg további konkrétumokat.² Az átfogó helytörténeti alap kutatások hiányában azonban az egyéb részletek mellett nem kellően föltártak még a város forradalmi eseményeinek politika-, gazdaság- és társadalomtörténeti vetületei sem. Így keveset tudunk még arról is, hogy a forradalom napjai alatt milyen szerepet vállalt és milyen kapcsolatokat alakított ki egymással a város diáksága, szűk értelmiségi rétege és a meghatározó befolyással rendelkező gyáripari munkásság, illetve annak szakképzett vezető rétege. Nem tisztázott többek között az egyes üzemek, nagyvállalatok munkásainak tevékenysége, alkalmazottainak meggyőződése, gondolkodásmódja sem a szolnoki forradalmi események menetében, mint ahogy nem világították meg meg kellően azt sem, hogy a forradalom leverését követő, és az ország más területeihez viszonyítva is rendkívül brutális megtorlások hogyan érintették az események egyes résztvevőit.³

1 Szolnok város 1956-os eseményeinek eddig legteljesebb összefoglalását CSEH Géza levéltáros (Cseh, 2000.) munkája tartalmazza. Emellett az 56-os szolnoki események rövid összefoglalását a Millennium tiszteletére megjelentetett népszerűsítő várostörténeti összefoglalásban Gulyás Katalin, a Damjanich János Múzeum munkatársa írta meg. Ld. GULYÁS, 2000. – Üzem és ipartörténeti oldalról az 56-os városi események egyes részterületét vizsgálta már a jelen munka egyik szerzője is: FÜLÖP Tamás: Ülősztrájk a fűrótornyok körül – Tiltakozás és megtorlás 1956–58-ban a szolnoki kőolajosoknál. In: *A demokrácia 10 éve Magyarországon 1989–1999. Az V. Országos Politológus Vándorgyűlés Tanulmánykötete*. Nyíregyháza, 1999. 55–61., illetve uő.: A szolnoki kőolajosok 56-os pere – elhangzott: a Magyar Tudomány Napja szolnoki rendezvényén 1999. nov. 3-án. MTESZ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Szervezete. In: *Szolnoki Tudományos Közlemények II.* 1999. 29–34.

2 Cseh Géza munkája igen sok érdekes adatot és ma már nehezen tisztázható problémafelvetést bocsát közre a Kádár-kormány megalakulásának körülményeiről. Jelen munka célkitűzése és terjedelmi korlátai nem teszik lehetővé, hogy ezzel részletesen foglalkozzunk. Vö. CSEH, 2000. 42–47. – Megnehezíti a munkát, hogy a visszaemlékezések, interjúk egy jelentős része pontatlan, megbízhatatlan, szubjektív beállítású információkat tartalmaz. Míg a rendszerváltás előtti anyagok jó része az események bagatellizálását, elfedését, a szerepek csökkentését próbálta elérni, addig az 1990-es évek anyagai politikai felhangoktól sem mentes, pontatlan, a személyiségi jogokat is érintő adatokat közölnek. Ld. CSEH Géza idézett munkáját.

3 Cseh Géza kutatásai alapján kiderült, hogy az 1956 utáni perekben Szolnok és a megye vonatkozásában nem szabtak ki halálos büntetéseket. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy az országban – nyilván Kádárék itt tartózkodása miatt – elsőként Szolnokon újjászerveződő, nagy számú (közel 900 fős) karhatalmi katonai-félkatonai alakulatok rendkívül brutális, a tömegek megfélemlítés céljából végrehajtott garázdálkodásait a város és a megye sok lakójának ne kellett volna elszenvednie. Vö. CSEH, 2000. 53–54. – De a halálbüntetések „hiánya” nem jelenti azt sem, hogy a koncepciók perek között ne találkozhattánk olyan eljárásokkal, amelyek igen súlyos, gyakran halálbüntetéssel is sújtható vádakkal illették a perbe

Ezeknek a kérdésfelvetéseknek, problémamejelöléseknek a lehetőségét elsősorban az indokolja, hogy Szolnok városa az 1950-es évek közepén történeti-szociológiai értelemben igen jelentős – bár az ország más területeit is figyelembe véve korántsem egyedi – átalakulásokon ment keresztül. Az Alföld közepére nehézipari központot álmodó kommunista gazdaságpolitika a maga kényszerszerű folyamataival ugyanis az 50-es évek elejétől már egyre határozottabb befolyást gyakorolt a város társadalmi és gazdasági szerkezetére.⁴ A kommunista diktatúra éve a város gazdasági életének egy merőben új, a realitásoktól, adottságoktól és a gazdálkodási hagyományoktól jórészt elszakított fejlesztését eredményezték. Ám a nehézipari ágazatok megyeszékhelyre koncentrációja, és erőltetett, extenzív fejlesztése a tradicionális alföldi térségek és Szolnok meghasonlásához, a korábbi regionális kapcsolatrendszerek átértékelődéséhez vezetett. Ezekkel a folyamatokkal párhuzamosan a város társadalmának gyökeres átalakulási folyamata is felgyorsult, amely nemcsak a környező agrárnépesség betelepüléséből adódó hirtelen lakosságszám-növekedésében, és az e mögött felgyülemlett szociális, lakás- és egészségügyi ellátási nehézségekben, de a foglalkoztatási szerkezet gyors átstrukturálódásában is megmutatkozott.⁵

A kommunista diktatúra központosított irányítási mechanizmusai, az egypártrendszer ideológiai béklyói, az új típusú kultúra erőszakos propagálása végleg eltüntette, felolvasztotta a város hagyományos paraszti-polgári életformáját, és átformálta a társas élet, a városi közösség korábbi érintkezési formáit.⁶ Ezzel együtt, elsősorban a belső szellemi-kulturális tartalékokkal, hagyományos összetartó erőkkel rendelkező ágazatok (mint például a vasúti járműipar, az élelmiszeripari ágazatok), illetve a más területekről ide telepített, magasan képzett szakembergárda révén (például a kőolajbányászat esetében), társadalmi státuszából és létszámából adódóan számottevően megerősödött a szakképzett, jól szervezett ipari munkásság korábban is figyelemre méltó befolyása Szolnok életében.⁷ S jóllehet, az ipari munkásság ezen része pontosan a kommunista rendszer által preferált gazdasági szektorban kapott biztosnak tűnő munkalehetőséget, éppen

fogottakat. Ennek egyik tipikus esete a riportalanyunkkal, Buda Ernővel vizsgálati fogsága alatt történtek is. Lásd jelen munkában a Buda Ernővel készült riport anyagát.

4 A város ipartörténetének a II. világháború után tapasztalható tendenciáiról: FÜLÖP, 2000. 193–209., illetve FÜLÖP, 1999a. 197–208.

5 Az 1950-es évek elején a beruházási aránytalanságok, a mezőgazdaságból történő elvonások nemcsak a megyeszékhely és a vidék konfliktusát mélyítették el, de a város ipar- és foglalkoztatási szerkezetében, társadalmában is gyökeres változásokat idéztek elő. Vö. FÜLÖP, 1998. 79–94.

6 Szolnok társadalmi folyamatairól az 1950-es években ld. SZABÓ, 1998. 170–174.

7 Uo. 145–154.

ennek a társadalmi rétegeknek a tagjai jutottak el – egyfajta szociáldemokrata értékrend alapján – egy emberségesebb szocializmus reményével a Rákosi-diktatúra teljes elutasításáig.⁸ A fennálló társadalmi valóság és ideológiai elnyomás kritikáját megfogalmazni is képes szűk szolnoki értelmiségi réteg tagjai közé tartozott a város felsőfokú oktatási intézményének, a Közlekedési Műszaki Egyetemnek az oktatói gárdája és diáksága. A megyeszékhely-szerepkör és a közlekedési csomópont-jelleg egyaránt indokoltta tette, hogy a városban – ideiglenes jelleggel a Megyei Bíróság épületében – az 1952–53-as tanévtől kezdődően felsőfokú szakmai oktatási intézmény is működjön. Noha a szolnoki Közlekedési Műszaki Egyetem 1955-ben elvesztette önállóságát (az intézményt egy Üzemmérnöki Kar formájában beolvasztották a Budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem egységébe), 1956-ban még mintegy 200 hallgatója és színvonalas oktatógárdája volt a városnak.⁹

Szolnokon 1956 nyár végén, ősz elején tűntek fel a Rákosi-rezsim fellazulásának, a rendszer bírálatának halk, majd egyre határozottabb jelei. A *Szolnok Megyei Néplap* néhány kritikusabb hangvételű cikke mellett a Társadalom- és Természet-tudományi Ismeretterjesztő Társulat (TTTT) vitaestjei, beszélgetései teremtettek jó alkalmat arra, hogy a város gazdasági-társadalmi életének bátrabb és kritikusabb gondolkodású tagjai, színészek, mérnökök, orvosok, újságírók, tanárok, diákok megfogalmazhassák bírálatukat és kritikájukat a helyi és országos párt-szervekkel, hatóságokkal szemben.¹⁰ A fővárosi forradalmi események tényleges

8 Jó példája ennek az útnak a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács elnökének, Dancsi Józsefnek az esete, aki a Járműjavító köztisztelőben álló, szociáldemokrata múltú munkásaként került a forradalom győzelmének pillanatában a megyei forradalmi közigazgatás élére. Megfontolt, bölcs döntéseinek nagyban köszönhető, hogy Szolnokon az októberi-novemberi napokban a hatalom összeomlásakor sem került sor tömeges vérontásra.

9 Szolnokon 1952-től működött Közlekedési Műszaki Egyetem, majd az intézményt egy Üzemmérnöki Kar formájában 1955-ben beolvasztották a Budapesti Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem egységébe. 1956-ban még mintegy 200 hallgatója volt Szolnokon az egyetemnek, akik tanárikaikkal együtt fontos szerepet játszottak a forradalmi eseményekben. A forradalom után, 1957-ben a város vezetőinek ellenvetése nélkül elvitték Szolnokról az egyetemi kart – akik úgymond „az ellenforradalomban egyébként is túlzottan exponálták magukat” –, majd ezt követően a megyeszékhelynek csupán 20 év múlva sikerült újra nappali tagozatos felsőoktatási képzést elindítania. Vö. CSEH, 2000. 3–4., ill. SZABÓ, 1998. 170–191.

10 A *Szolnok Megyei Néplap* a Megyei Pártbizottság és a Megyei Tanács napilapja volt, amelynek irányítása 1956. október 27-étől átkerült a munkástanács kezébe, és *A Nép Lapja* címen a Szolnok Megyei Forradalmi Tanács lapjaként jelent meg november 4-ig. November 5-én a lap szerkesztése újra a pártbizottság irányítása alá került, majd november 6-tól néhány napig a Kádár-kormány megbízható tagjainak (Berei, Andics, Hidas) szerkesztésében Szolnokon jelentették meg az inkább rákosista hangvételű *Szabad Népet* is. A TTTT vitaestjeiről vö. CSEH, 2000. 3–4.

tömegmozgósító hatása Szolnokra valójában csak megkésve, 1956. október 26–27-én érkezett meg, noha a budapesti történések híre a városban már október 23-án forradalmi hangulatot eredményezett. A városi események élére a Közlekedési Egyetem diáksága állt, és október 23-án, a rádión keresztül érkező budapesti hírek hatására az események nem várt módon felgyorsultak. Pestről és Gödöllőről egyetemista küldöttek érkeztek Szolnokra, majd este 7 órakor nagygyűlést tartottak az egyetem dísztermében.¹¹ A közlekedésmérnök-hallgatók kimondták intézményük kiválását az ország korábban egyetlen ifjúsági szervezetéből, a csupán nevében Demokratikus Ifjúsági Szervezetből, és csatlakoztak a Szegeden október közepén megalapított Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetségéhez (MEFESZ).¹² Ezt követően az egyetemisták és a hozzájuk csatlakozó színészek, értelmiségiek, újságírók átvonultak a színház épületébe, megszakították az előadást, bejelentették, hogy Budapesten kitört a forradalom, és elszavalták a Nemzeti dalt.¹³ Másnap, október 24-én a *Néplap* első kiadása a 23-i tüntetésekről és felvonulásról tudósított, majd az aznapi rendkívüli kiadás az MDP Központi Vezetőségének üléséről és Nagy Imre minisztertanácselnöki kinevezéséről számolt be.¹⁴ Ezen a napon, október 24-én csupán kisebb tüntetésekről, megmozdulásokról lehetett számot adni. Az egyetemi kar nagygyűlésén a diákok ismertették az intézmény MEFESZ-bizottságának programjavaslatát, amelyben a szolnokiak elfogadták, illetve további négy ponttal kiegészítették az Építőipari és Közlekedési Egyetem diákságának 10 pontos követeléseit.¹⁵ Ezt követően a diákok és fiatal munkások egy csoportja megjelent a Killián György Repülőtisztai Hajózó Iskola repülőtérén, hogy a helyőrségtől fegyvereket szerezzen.¹⁶ A repülőtér parancsnoka, Kablay Lajos alezredes fogadta a küldötteket, és meggyőzte őket a felfegyverkezés értelmetlenségéről, megtagadta a lőfegyverek kiadását, és így a fiatalok kénytelenek voltak üres kézzel távozni.

11 CSEH, 2000. 6–7.

12 GULYÁS, 2000. 55.

13 Vö. CSEH, 2000., ill. GULYÁS, 2000. 55.

14 *Szolnok Megyei Néplap*, 1956. okt. 24. VIII. évfolyam 249. és 250. szám. A rendkívüli kiadás egyben Nagy Imrének „az ellenforradalmi provokációról” szóló nyilatkozatát, valamint a Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedések ellen bevezetett rögtönítélő bíraskodás elrendelését is közli. Nagy Imre 24-i nyilatkozatainak hangvétele még a Gerő-féle frazeológiát követte. A helyi sajtó bármennyire is szerette volna a gyorsan változó fővárosi eseményekről tudósítani a közvéleményt, a rádióadászhöz képest csak fáziskéséssel volt képes tájékoztatási feladatait ellátni, s az emberek elsőszerű hírforrása a rádió lett.

15 A *Szolnok Megyei Néplap* 1956. okt. 24-i, 249-ik száma ismerteti a szolnoki Közlekedési és Műszaki Egyetem diákgyűlésének követeléseit.

16 GULYÁS, 2000. 55.

Október 25-én a város egyik legrégebbi üzemében, a MÁV Járműjavítóban a megye talán legképzettebb munkásai is kifejezték szolidaritásukat a budapesti eseményekkel kapcsolatban, és hangot adtak tiltakozásuknak a helyi karhatalmi alakulatokkal és pártvezetőkkel szemben.¹⁷ A megyei és városi pártbizottság vezetői egyre nagyobb aggodalommal figyelték az események radikalizálódását.

1956. október 26-án délelőtt 9 óra körül a Kossuth téren minden eddigienél nagyobb tüntetésre gyűltek össze a szolnoki üzemek munkásai, a diákok és az intézmények dolgozói.¹⁸ Kommunista-ellenes jelszavak kíséretében a tömeg a megyei és városi pártvezetők távozását, a Munkástanács megalakítását, a szovjet csapatok kivonulását követelte. Tüntetőik jelentek meg a város szovjet emlékműveinél, a Tisza-parton, a városi rendelőintézet előtt, a megyeháza mögött, majd azokat megrongálták, ledöntötték, a sztálinista jelképeket eltávolították.¹⁹ Néhány órával később Dancsi József, a Járműjavító szociáldemokrata politikai múlttal rendelkező munkásának vezetésével életre hívták a 22 tagú Szolnok Megyei Munkástanácsot. A korábbi rezsim összeomlása után a helyi hatalmi struktúra élére a Szolnok Megyei Munkástanács került. A testület 22 tagja közé 12 volt MDP-tagot választottak be. A vérontás nélkül lezajlott szolnoki eseményekben igen fontos szerep jutott a forradalom legfontosabb közigazgatási szerve vezetőinek, elsősorban Dancsi Józsefnek és Kablay Lajosnak. A Munkástanács 1956. november 4-ig maradt ura a helyzetnek, a Kádár-kormány megalakítása után és a városban tartózkodó jelentős létszámú szovjet katonai erő miatt fokozatosan csökkent a befolyása, majd 1957 elején a Kádár-kormány megszilárdulását követően a politikai nyomás erősödésével a szervezet megszűnt.²⁰ A forradalmi események menetét jelentősen befolyásolta, hogy az MDP megyei titkára, Kálmán István – korábbi ideológiai elköteleződésével meghasonulva – a reformok és a Nagy Imre kormány mögé állt.

A megalakuló munkástanács lemondatta a megyei tanács elnökét, elrendelte a megyei ÁVH lefegyverzését és feloszlátását, és felhívta az üzemek dolgozóit, hogy

17 Az üzem fiatal munkásai október 25-én leverték a Járműjavító nagykapuja feletti vörös csillagot, majd nemzeti színű zászlókkal a városba vonultak tüntetni. Útjuk során jelentős létszámú tömeg csatlakozott hozzájuk. CSEH, 2000. 8.

18 A tömeg létszáma az adatok és visszaemlékezések szerint is jóval meghaladta a 10 ezer főt, amely a város lakóinak számához képest is igen jelentősnek mondható. Vö. CSEH, 2000. 10–11.

19 Buda Ernő visszaemlékezései szerint a kőolajosok nagy vonatatóutója és kőolajos munkások is segített az egyik városi szovjet emlékmű ledöntésében. A forradalom után megindított koncepciók perben a vállalat irányítóinak szemére vetették, hogy miért nem akadályozták meg a munkásokat tettük végrehajtásában. A Szolnok és Abony között naponta ingázó Buda Ernő azonban csak később szerzett tudomást az esetről (A Buda Ernővel készült riport alapján.)

20 Vö. CSEH, 2000. 20–21. és 51–52.

minden vállalatnál és hivatalban kezdjék meg a munkástanácsok megszervezését.²¹ A Belügyminisztérium megyei főosztályának tagjai, a rendőrség vezetői már 26-án együttműködésre léptek a forradalom hatalmi szerveivel.²² Az általános gyűlésben részesített államvédelmi alakulatok – a pártbizottság felsőbb utasításának hiányában – tétlenül szemlélték az eseményeket, mígnem november 1-én, illetve 2-án a Munkástanács letartóztatta az ÁVH szolnoki tagjait.²³ A megyei Munkástanács felhívására október 26-a után megindult az egyes üzemekben is a munkástanácsok megszervezése, október 30-án *A Nép Lapja* a koalíciós pártok újjászerveződéséről tudósított, a fővárosi és országos események alapján úgy tűnt, hogy lehetőség nyílt egy demokratikusabb kibontakozásra.²⁴

Szolnokon azonban a demokratikus átalakulás szinte minden lehetőségére fojtogatólag hatott az itt tartózkodó idegen fegyveres alakulatok hatalmas létszáma. Éppen ezért nem véletlen, hogy a városban szinte lehetőséget sem hagyva a forradalom követeléseinek valóra váltására, az ittélők kiutkeresésének megfogalmazására, az események forgatókönyvét – az ország más városaihoz képest már korábban – a szovjet pártvezetés közvetlen utasításai és a katonai parancsnokok harcászati szempontja határozták meg. A honvédség szolnoki alakulataiból Kallay Lajos elnökletével létrehozott Forradalmi Katonai Tanács november elsején kezdte meg a város védelmi tervének kidolgozását, de másnap a szolnoki katonai vezetők a jelentős létszámú szovjet haderő itt tartózkodása miatt (a szovjet hadsereg vezetése Szolnokon hozta létre a forradalom katonai leverését végrehajtó alakulatainak főhadiszállását) lemondani kényszerültek a tervről.²⁵ A szovjet vezetés döntése alapján november 3-án Szolnokon keresztül megindult a Vörös Hadsereg páncélos alakulatok támadása Budapest ellen, majd másnap hajnali 3 órakor a szovjet katonai egységek megkezdték a szolnoki laktanyák és középületek megszállását. A honvédségi alakulatok teljes lefegyverzését megelőzően kisebb fegyveres incidensre csupán a tiszthelyettes-képző ezred őrségénél került sor. Az őrség megkísérelte az ellenállást, amelyre a szovjet harckocsik ágyútűzzel válaszoltak: az áldozatok száma két halott és öt sebesült volt.²⁶

November 4-én hajnali 5 órától, meghatározott időközönként a szovjetek által ellenőrzött rádió a helyi adó hullámhosszán Kádár János beszédét kezdte el felvételről sugározni.²⁷ A nyilatkozat arról tájékoztatta a hallgatókat, hogy Kádár

21 Vö. GULYÁS, 2000. 56.

22 CSEH, 2000. 28–32.

23 Uo. 33.

24 *A Nép Lapja*, 1956. október 30.

25 CSEH, 2000. 34–36., ill. GULYÁS, 2000. 56.

26 CSEH, 2000. 35–42., ill. GULYÁS, 2000. 56.

27 Cseh Géza munkájában a rádióadás helyét, az adóberendezés típusát, a Kádár-beszéd felvételének elkészítési helyszínét illetően az események legteljesebb összefoglalását próbálja

János vezetésével, Marosán György és Münnich Ferenc részvételével megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, amely a szovjet csapatok segítségével megkezdte harcát az „ellenforradalom” alakulatai ellen.²⁸ Kádár, akit a szovjet pártvezetők választottak ki erre a feladatra, minden valószínűség szerint november 4-én, szovjet katonai egységekkel érkezett meg Szolnokra.²⁹ A már a Szovjetunió területén megalakított bábkormány Magyarországon tartózkodó többi tagját – akik közül többen csak a rádióból értesültek kormánytagságukról – más kompromittálódott, bolsevik vezetőkkel együtt a szovjet titkosszolgálat hozta Szolnokra.³⁰ Kádár november eleji eltűnése után először csak 4-én lépett a nyilvánosság elé, ekkor szovjet katonai vezetőkkel, majd a szolnoki városi pártbizottságon tartózkodókkal beszélt. Még Kádár Szolnokon való tartózkodása alatt, november 5-én megkezdődött – nyilván a kormány tagjainak védelme is ezt indokolta – a Honvéd és Belügyi Karhatalom szervezése, majd Kádárt és héttagú kormányát 1956. november 6-án éjszaka egy szovjet páncélozott alakulat szállította el az ekkor még harcoló főváros irányába.³¹

A Kádár-kormány megalakítását és a forradalom leverését követően az országban az elsők között Szolnokon indult meg a rendőri-politikai-közigazgatási restauráció. Szovjet katonai és magyar belügyi szervek lepték el a város utcáit, de a hatalmi visszarendeződés mégsem ment egyik napról a másikra. A közfélelmet általánossá tette, hogy a forradalom heteiben letartóztatott volt ÁVH-s tisztek hajtóvadászatot indítottak bebörtönzőik ellen, és a Kádár-kormány régi-új kiszolgálója a forradalom alatt készült „halállisták”-ról kezdtek el beszélni. A kormány helyzetének megszilárdítása mégsem tűnt egyszerű feladatnak, hiszen a munkástanácsok 1956 novemberében még jelentős hatalmi súlyt képviseltek, de időt vett igénybe a közigazgatásban, a belügyi, bírósági szerveknél végrehajtandó politikai tisztogatás is. A szolnoki üzemek munkástanácsai november 4-e után a legális ellenállás útját választották. November 28-án – Dancsi József, a megyei munkástanács elnökének közreműködésével – a megyei üzemi munkástanácsok egy nagygyűlést szerveztek, ahol 47 vállalat képviselőjében mintegy 350 fő vett részt.³² A tanácskozók másnap egy memorandumot juttattak el a Nagybudapesti

adni, bár maga is felhívja a figyelmet arra, hogy a pontatlan visszaemlékezések és a fennmaradt, olykor tudatosan torzított adatok alapján a problémakör igen sok részletében nem tisztázott még. Ezekkel a kérdésekkel jelen munkánkban csak utalás szintjén foglalkozhatunk. Vö. CSEH, 2000. 42–47.

28 Vö. ROMSICS, 2000. 395.

29 CSEH, 2000. 42–47.

30 Uo. 42–47.

31 Vö. GULYÁS, 2000. 57., illetve ROMSICS, 2000. 395.

32 CSEH, 2000. 50–51.

Munkástanácshoz, amelyben egyetértésüket fejezték ki a fővárosi vezetés céljaival. A Kádár-kormány megszilárdításának és a politikai nyomás fölerősödésének árnyékában a szolnoki üzemi munkástanácsok utolsó jelentősebb közös fellépését a salgótarjáni sortűz miatt 1956. december 11–12-ére meghirdetett, és a Járműjavító vezényletével lebonyolított 48 órás munkabeszüntetés jelentette.³³ Ezt követően a hatalom egyre erősödő nyomása, az MSZMP pártfunkcionáriusai és a munkástanácsok vezetői között éleződő konfliktusok, a személycserék, a karhatalmi alakulatok megfélemlítő akciói, illetve a megtorlásoktól való félelem az üzemi munkástanácsok működését gyakorlatilag ellehetetlenítették. 1957 január-február folyamán a fokozódó politikai nyomás hatására a munkástanácsok – így történt ez a Szolnok megyei szervezet esetében is – megszűntek.³⁴ Hasonló módon játszódott le a szolnoki üzemi munkástanácsok felszámolása is: 1957 február és május között a vezetők letartóztatásával és kiiktatásával a munkástanácsok gyakorlatilag pártirányítás alá kerültek. A Kádár-kormány időközben minden előkészületet megtett a megtorlások politikai-jogi feltételeinek megteremtése érdekében. 1957 elejére a belügyi, majd az ügyészségi és bírói hatóságoknál, a sajtónál is visszaállították a politikai befolyást, elbocsátásokkal, letartóztatásokkal végrehajtották a szervezetek megtisztítását, majd február közepe megkezdődtek a koncepciók perек előkészületei.

1956 – a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Fúrási Kerületénél

Az Alföld iparosításának ideológiailag is alátámasztott elméletébe jól beleillett a Szolnok központtal megépített kelet-magyarországi szénhidrogén-kutatás és feltárás koncepciója. A gazdasági folyamatok országos tendenciái és a próbafúrások biztató eredményei révén irányították Szolnokra a nagy hagyományokkal és MAORT-os tapasztalatokkal rendelkező dunántúli kőolajipari szakembergárdát. Beszélgetőpartnerünk, Buda Ernő, vezető beosztású munkatársainak jelentős részével együtt korábban a Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság, a MAORT alkalmazottja volt. A MAORT 1949-es kíméletlen államosítása, a nemzetközi szakmai tekintéllyel rendelkező olajipari szakembergárda letartóztatása és az államosításhoz kapcsolódó koncepciók per nagyon sokat rontott a kommunista hatalom és a kőolajipari ágazat kapcsolatán. A kommunista hatalom és a kőolajos szakma kölcsönös bizalmatlanságát nagyban elmélyítette, hogy a nagyobb múlttal és fejlettebb technológiával rendelkező, amerikai felügyelettel működő dunántúli kőolajkutató Rákosi-diktatúra elsőszámú politikai és gaz-

33 Uo. 51.

34 Uo. 52.

dasági céltáblájává vált. 1949-ben, a koncepciók perек segítségével megvalósított állami kezelésbe vétel, majd totális államosítás után a vállalatóriásból az egyes ágazatok szétdarabolásával Nemzeti Vállalatokat hoztak létre.³⁵ Az ország más, elsősorban keleti területein a II. világháború után a szovjet csapatok bevonulását követően a németek tulajdonban lévő berendezések – mint hadiszákmány – és a termelés, jóval alacsonyabb technológiai szakszerűséggel működtetve, döntően szovjet ellenőrzés alá került. 1946 tavaszán – egy szovjet–magyar gazdasági egyezmény alapján – a szovjet tulajdonba került kutak és berendezések „bevételével” létre hozták a fúrású és kőolaj-termelési tevékenységet végző Magyar–Szovjet Nyersolaj Rt.-t, a MASZOVOL-t. 1952-ben a MAORT utódvállalatait is hozzácsatolták az 1949-ben a MASZOVOL-ból átszervezett Magyar–Szovjet Olaj Rt., a MASZOLAJ-hoz. Az 50-50%-os részesedésű magyar–szovjet vegyes vállalat, a MASZOLAJ a magyar olajipar teljes vertikumát 1954 végéig fogta egybe (kutatási, feltárási, kitermelési, feldolgozási és szállítási feladatokat is ellátott).³⁶ Az egész magyarországi kőolajipart magába foglaló MASZOLAJ Rt. egésze alatt 1951 és 1955 között korábban ismeretlen méretekben és intenzitással kezdődött meg – a kommunista iparpolitika erőltetett kitermeléseinek köszönhetően kimerülőben lévő dunántúli mezők pótlására – az alföldi kőolajkutatás.

Buda Ernő, fiatal, de már tapasztalt bányamérnökként 1954. március 15-én kapta azt a feladatot, hogy a II. világháború után létrehozott, szovjet–magyar vegyesvállalatként üzemeltetett MASZOLAJ Rt.-től a magyar állam tulajdonába visszakerült fúrású berendezésekkel szervezze meg a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Fúrású Kerületét.³⁷ A bányamérnöknek a szolnoki központ kialakítására vonatkozó megbízását N. N. Golubjev, a szovjet–magyar vállalat szovjet igazgatója és Szatmári Ferenc, a vállalat magyar munkás igazgató-helyettese írta alá.³⁸ Az Alföldön első között Mezőkeresztes, Biharnagybajom térségében indult meg a kitermelés, de a geológiai kutatófúrások eredménye révén az Alföld középső részén, így Szolnokon is találtak olajat. A szervezési-irányítási megfontolások mellett tehát a kutatófúrások pozitív eredményei is azt indokolták, hogy

35 Vö. SRÁGLI, 1998. – A dunántúli kőolajkutatás történetéről, a MAORT államosításának és a vezetők ellen lefolytatott koncepciók pernek a dokumentumairól lásd még: PAPP, 1996.

36 Az alföldi szénhidrogén-kutatás történetéről vö. 25 éves a Nagyalföldi Kőolaj és Földgáztermelő Vállalat. Szolnok, 1976., ill. CSONTOS – ŐSZ – SZILI – VADÁSZ, 1988., valamint a Buda Ernővel készült riport adatait.

37 Buda Ernő életrajzának az Alföldre irányítását megelőző időszakáról a következő interjúkötet tartalmaz fontos részleteket: Beszélgetések az olajiparról – Nagylengyel. In: *Magyar Olajipari Múzeum Közleményei 7.* Zalaegerszeg, 1996. – Az Alföldi Fúrású Kerület létrehozásának körülményeivel kapcsolatban lásd még: CSONTOS – ŐSZ – SZILI – VADÁSZ, 1988., illetve FÜLÖP, 1999b. 29–34.

38 A Buda Ernővel készült riport alapján.

a vállalat kerületi központját Szolnokon hozzák létre. 1955-ben a szovjetektől a fűróberendezések és az egyéb olajipari létesítmények visszakerültek a magyar állam tulajdonába, majd ezekkel az eszközökkel kezdték meg az Alföldi Fűrási Kerület kialakítását.³⁹

A főmérnöknek azonban a helyi pártfunkcionáriusok és tanácsi hivatalnokok ellenszenvé miatt csak nagyon nehezen sikerült a vállalat szolnoki beüzemelése.⁴⁰ Riportalanyunk visszaemlékezései alapján a városi, megyei párt és tanácsi vezetők (Zsemle Ferenc megyei tanácselnök, illetve Dávid elvtárs, a megyei pártbizottság első titkára) nem fogadták szívesen az olajipari szakembereket – úgymond: „A részeges fűró munkások tönkreteszik traktoraikkal a megye gyapot- (!) és rizsföldjeit!” –, és ezért a kőolajosok első telephelyét a Kőrösi úton lévő, a megyében termelt (valójában Türkmenisztánból importált nyersanyagból elnevezett) „gyapotraktárból” kellett – a gyapot Sopronba történő elszállítása után – kialakítani.⁴¹ A Szolnoki Fűrási Üzem vezetője a szintén dunántúli Hollandai József, illetve a gépműhely vezetője Pollok László gépészmérnök lett. Az Alföldi Fűrási Kerület vezetői az első években még irodának alkalmas helyiséget sem kaptak Szolnokon, ezért a központot csak Abonyban, a gimnázium volt épületében tudták kiépíteni. 1956-ban, a forradalom heteiben a vezetés még Abonyból járt át Szolnokra a főmérnök személygépkocsijával, illetve egy szovjet gyártmányú autóbusszal. A karbantartási, javítási, előkészítési munkákat végző szolnoki telephelyen a forradalom évében mintegy 50 fő dolgozott, a fővárosi és a dunántúli központtal kapcsolatban álló abonyi irodában az adminisztratív munkaerő létszáma kb. 60 fő lehetett.⁴² A helyi hatalommal történő összeütközéseken túl az országos politikai események további konfliktusokat eredményeztek a vállalatnál.

Az 1953-as fordulat, Nagy Imre hatalomra kerülése és reformkísérlete a gazdasági élet több területén is jelentős korrekciós lépéseket indított el, amelyek a beruházási feltételek megváltozásához, a nehézipar, és a kőolajipari ágazatok extenzív fejlesztési feltételeinek jelentős módosításához vezettek.⁴³ 1954-ben az

39 A Buda Ernővel készült riport alapján.

40 A Buda Ernővel készült riport alapján.

41 A telephelyet a Kőrösi út 43-as számú telkén alakították ki. Ebben az utcában volt – többek között – a MÁV Járműjavító üzeme is. Az utca eredeti nevét, mivel a város régi iparterületét keresztülzelve, a városi temető mellett futva Nagykőrös irányába vezetett, 1874-ben kapta. A Munkásórség fennállásának 15. évfordulójára az utcát átkeresztelték Munkásór útra. A rendszerváltást követően, 1990-ben az utat újra Kőrösi útnak keresztelték el. (Buda Ernő a névváltoztatások miatt a riport során az utcát hol Munkásór, hol Kőrösi útnak nevezi.) Vö. CSEH, 1993., illetve a Buda Ernővel készült riport alapján.

42 A Buda Ernővel készült riport alapján.

43 Az általános politika- és gazdaságtörténeti részekkel kapcsolatban a következő munkákra támaszkodtunk: ROMSICS, 2000. 374–382., PETŐ – SZARÁCS, 1985., illetve HONVÁRI, 1997. 427–577.

előírányzottak szerint az Alföldi Fűrési Kerületnél a korábbi 28 fűrőberendezésből 9 fűrő- és 5 darab ún. lyukbefejező berendezés maradhatott üzemben, és a mintegy 1800 fűrőmunkásból csupán 622 főnek tudtak a továbbiakban is munkát biztosítani. Buda Ernőnek azt a nagyon hálátlan feladatot kellett végrehajtania, hogy a fölöslegessé vált fűrőmunkásoknak mondjon fel. A felmondások kellemtelen feladatát a főmérnök tulajdonképpen egyedül kellett, hogy végrehajtsa, a vállalat legfelső vezetésében ugyanis éppen személyi változások történtek, míg az üzemi párt- és szakszervezeti vezetők a felelősséget nem vállalva a háttérben maradtak. Az elbocsátások végrehajtásánál a főmérnök elsősorban szakmai szempontokat próbált meg érvényesíteni, mindezek ellenére úgy tűnt, hogy az alföldi munkásoknak a Dunántúlról érkezett vezetők miatt kellett távozniuk, és Buda Ernőnek és kollégáinak az intézkedésekkel számos ellenséget és rosszakarót sikerült szerezniük.⁴⁴ Mindemellett a lecsökkent dolgozói létszám és a jóval kevesebb fűrőberendezés arányában a fűrési terveket nem mérsékeltek.⁴⁵ A főmérnök határozott kérésére ezen felfokozott műszaki feladatok teljesítésére, az akkor még sokkal szervezettebb dunántúli műszaki gárdából irányítottak át újabb szakembereket az Alföld térségébe.⁴⁶ Ezek az események nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az Alföldi Fűrési Kerület párt- és szakszervezeti vonalon fölemelkedett közepszintű vezetői és a dunántúli műszaki vezetők között egyre élesedő – már a vállalat határain is túlmutató – konfliktusok alakultak ki. Buda Ernő és Pollok László visszaemlékezései szerint – amelyeket megerősítettek a bírósági per anyagai is – jól jellemezte az elmérgesedő viszonyt, és a későbbi vádiratban is többször felbukkant, hogy Szatmári Ferenc munkásigazgatót, Buda Ernő főmérnököt, Pollok László gépészmérnököt névtelen szabatázs-feljelentések nyomán – arra hivatkozva, hogy a vállalat mérnökei szándékosan ott végeznek kutató fúrásokat, ahol biztosan nem fognak olajat találni – beidéztek a debreceni párttitkárságra. S noha a vádakot rendre ejtették a dunántúli szakemberek ellen, hátuk mögött gyakran hallhatták a vállalat bolsevik funkcionáriusainak a MAORT-os múltira utaló megjegyzéseit: „Amerikai bérencek!”⁴⁷

44 A Buda Ernővel készült riport alapján.

45 Időközben 1955 tavaszán a Nagy Imre-féle új politikai-gazdasági irányvonal továbbvitelét Rákosi újbóli hatalomra kerülése és a politikai visszarendeződés megakadályozta. A resztalinizációs folyamatok az 1950-es évek elejének gazdaság- és társadalompolitikái hangulatát idézték föl. Vö. ROMSICS, 2000. 380–382.

46 A Dunántúlról érkezett szakembergárda egy jelentős része (Hollandai József, Barka Vilmos, Gárdai Ernő, Tornyai Ernő) a későbbiekben gyökeret eresztettek az Alföldön. A Buda Ernővel készült riport alapján.

47 A vádakot gyakorlatilag azonnal ejtették, miután a főmérnök beidézésekor a párttitkárságon egy rövid kőolajkutató-geológiai előadás tartott, illetve elmagyarázta a pártfunkcionáriusoknak, hogy a kutatófúrások helyét nem Szolnokon, hanem országos, központi szinten

A normális működést is veszélyeztető súlyos problémák ellenére az Alföldi Fúrási Kerület mérnökeinek igen szép és biztató eredményeket sikerült felmutatniuk az Alföld szénhidrogén és termásvíz kincseinek feltárásában: Nádudvaron, Karcag térségében gázt találtak, Biharnagybajomban befejezték a feltáró kutatásokat, Törtelen máig kiaknázzhatatlan olajat, Rákóczi falván óriási széndioxid mezőt, Túrkevéen és Nagyszénáson termál vizet, Szolnokon kisebb mennyiségű olajat és gyógyvizeket tártak fel.⁴⁸ Ilyen körülmények között érkezett meg a budapesti forradalmi események híre a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Fúrási Kerületéhez 1956. október 23-án. A kőolajos vezetők közül Buda Ernő főmérnök, Magas István főgeológus és Pollok László gépészmérnök 24-én részt vett az egyetemisták gyűlésén, ahol a diákok ismertették az egyetem MEFESZ-bizottságának követeléseit.⁴⁹ Buda Ernőék ezekkel a pontokkal tértek vissza a központi irodába, Abonyba, ahol a felső könyvelési nagyteremben ismertették a diákság követelését. A műszaki és adminisztratív alkalmazottak jelentős része egyetértett abban, hogy a kőolajkutató vállalatnál tovább kell dolgozni, de a tisztviselők és mérnökök döntő részben azonosultak az egyetemisták állásfoglalásával. A vállalat vezetése a szolnoki események közvetlen menetébe a tüntetéseken való részvételen, a szovjet emlékmű ledöntésében való közreműködésen túl nem kapcsolódott be. Nem tette ezt lehetővé az üzem és a kutak széttagoltsága, a nagyobb múltú és befolyásosabb dunántúli egységek távolsága, a központnak a városban betöltött perifériális helyzete, de az üzemeltetés biz-

jelölik ki. Pollok László gépészmérnök visszaemlékezései szerint a dunántúli vezetők 1955–56 között 5 szabotázs-feljelentést kaptak. Az ügyészégi iratok szerint a névtelen feljelentők mögött Nagy László és Szűcs Lajos szélsőbalos párttagok álltak. Vö. *Buda Ernő és társai (Pollok László és Répánszky István másod-, illetve harmadrendű vádlottak) ellen a BHÖ 1. (Hatályos Anyagi Büntetőjogi szabályok Hivatalos Összeállítása 1.1.) 48. és 239. pontjai alapján a Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló büntett, valamint szabotázs bűncselekmény miatt megindított büntetőper anyagai. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, Szolnok megyei Bíróság büntetőperjei 953/1957. (Továbbiakban: Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957.), a Buda Ernővel készült riport alapján, valamint a Pollok Lászlóval készült riport alapján. (Riport Pollok Lászlóval a Kőolajkutató és Feltáró vállalat gépészmérnökével a vállalatnál lezajlott 1956-os események kapcsán. Készítette, lejegyezte és összerendezte: FÜLÖP Tamás. Szolnok, 1998. október–november.) (Továbbiakban: Riport Pollok Lászlóval, 1998.)*

48 A Buda Ernővel készült riport alapján.

49 Buda Ernő visszaemlékezéseiben „egy nagy tüntetésről” beszélt 1956. okt. 24-én. A források szerint azonban Szolnokon az igazán jelentős megmozdulások 26-án voltak. A főmérnök valószínűleg okt. 24-én volt bent a városban a Kossuth tér Megyei Bíróság (akkor az egyetem épülete) előtti részen, ahol nem a 26-i nagy tüntetésen, hanem a diákok által szervezett, de kisebb tömeget mozgósító 24-i megmozdulásán vett részt dunántúli munkatársaival. Vö. A Buda Ernővel készült riport alapján, illetve CSEH, 2000.

tonságosságát szívügyként kezelő műszaki vezetők lelkiismeretessége sem.⁵⁰ Mégsem elsősorban ebben kell keresnünk az Alföldi Fűrési kerületnél történt 1956-os események jelentőségét, hiszen lehetőségeikhez mérten a vállalat vezetői a forradalom alatt nem egy alkalommal juttaták kifejezésre együttérzésüket, ideológiai gondolatazonosságukat a forradalom eszmei értékeivel kapcsolatban. Erre figyeltek föl a forradalom leverése után a hatalom is, amikor koncepciós perek révén – más szolnoki üzemekhez, sőt, országos ügyekhez képest is kiemelt ügyként kezelve a kőolajosok perét – kíméletlenül megtorolta a vállalatvezetők 1956-os őszinte véleménynyilvánítását.

A megyei munkástanács javaslatainak megfelelően a kőolajkutató Alföldi Fűrési Üzemében 1956. október 26-án, 16 fő részvételével, külön elnökség nélkül alakították meg a szolnoki telephelyen a vállalati munkástanácsot. A szervezet vezetőjévé Barka Vilmost, titkárává Pollok László gépészmérnököt választották, de a dunántúli szakemberek közül tagja volt még a szervezetnek Hollandai József és Magas István is.⁵¹ A változások jeleként a dolgozók a vállalat központi bejárata felett lévő vörös csillagot eltávolították. Az üzemi munkástanács elsősorban a vállalaton belüli termelés folytonosságát, a munka rendjét felügyelte, személyi ügyekkel csak indokolt esetben foglalkozott.⁵² A szolnoki fűrési kerület vezetőinek

50 A Buda Ernővel készült riport alapján.

51 A kőolajos munkástanács megalakulásának körülményeit részben a Buda Ernővel, illetve Pollok Lászlóval készített riport, valamint a büntetőper anyagai világítják meg. Vö. a Buda Ernővel készült riport anyagát, illetve Riport Pollok Lászlóval, 1998., valamint a Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957.

52 Riport Pollok Lászlóval, 1998. – A vádiratban felsoroltak között a munkástanács titkárának később szemére vetették, hogy a kommunista érzületű embereket el akarták távolítani a vállalattól. Valójában arról volt szó, hogy az egyáltalán nem kedvelt, a Szovjetunióban magyar hadifogolyból vörös katonává, majd a Vörös Hadsereg őrnagyává előlépett személyzetist, Varga Jenőt szerették volna a vállalat irányításából kiszorítani. A később Kanadába emigrált Dojcsák Győző, a munkástanács tagjaként kezdeményezte Markovics Jenő és Varga Jenő munkaviszonyának megszüntetését, míg Pollok László fejelemi vétség – és nem politikai meggyőződés alapján – javasolta Nagy László és Szűcs Lajos szélsőségesen kommunista nézeteket valló párttagok elbocsátását. Varga befolyása alatt álltak az üzem párt- és szakszervezeti vezetői, illetve a dolgozók szélsőségesen kommunista beállítottságú része. Markovics Jenő, a szolnoki üzem személyzeti vezetője szintén részt vett a munkástanács megbeszélésein, bár november 4. után tárgyalási alapként a megbeszéléseken rendszerint kirkarta az asztalra a pisztolyát. Vö. Riport Pollok Lászlóval, 1998. – Buda Ernőt, mint a vállalat főmérnökét, hivatalánál fogva nem választották be az üzemi munkástanácsba, de a szervezettel a dunántúli kollégák révén mindvégig korrek és naprakész kapcsolata volt. Végeredményben a szolnoki fűrési kerületnél nem tudunk a forradalmi események alatt semmiféle politikai indítatású elbocsátásról. Sőt, a vezetők emberséges gondolkodását jól tükrözte, hogy az MDP megyei pártbizottságának megszűnésével munkanélkülivé vált Matkó Mihály vállalati funkcionáriust Buda Ernő javaslatára a vállalati munkástanács újra alkal-

azonban – a készülődő reformok, és a szovjet csapatok kivonulását váró biza-
kodó hangulat ellenére – a forradalmi események miatt egyre sűrűsödő prob-
lémákkal kellett szembenéznük. A legsúlyosabb gondot a munkások bejárása,
illetve az Alföld területén szétszórta működő, jelentős mennyiségű dízelolajat
és pakurát fogyasztó fűróberendezések üzemanyag-ellátása jelentette.⁵³ 1956.
október 26–27-én a fűró- és lyukbefejező berendezések még a korábbi ütem
szerint dolgoztak, 27-től azonban a vállalati munkástanács egyre határozottab-
ban jelezte a vezetésnek, hogy mind több helyen fogyóban van az üzemanyag, a
váltószemélyzet nem jutott el a kutakhoz, egyszóval a munka bizonytalanra vált.
A főmérnök – a kőolajfűrés alapvető biztonsági rendszabályait szem előtt tartva
– ekkor döntött arról, hogy a fűrészeket bizonytalan időre mindenütt be kell
fejezni, a szerszámokat fel kell húzni, a kitérésátlót el kell zárni és a kutak
körüli téliesítési, fagytalánítási munkákat el kell végezni.⁵⁴ Az alföldi fűrészi kerület
műszaki vezetői az ún. fűrészi napi jelentésekben ezekről az eseményekről is min-
den nap értesítették a fővárosi központot.⁵⁵ A főmérnök Pobjeda márkájú szol-
gálati gépkocsijával – amíg a katonai csapatmozgások ezt lehetővé tették –, több
száz kilométeres utakat téve, minden nap ellenőrizte szinte valamennyi fűróbe-
rendezés állapotát. A munkástanács a rendőrségtől kért, de nem kapott kar-
hatalmi alakulatokat a berendezések védelmére. A vád részéről a későbbiekben
felmerült, hogy a munkástanács fegyveres őrszolgálat létrehozását kezdeményezte
a berendezések védelmére, de valójában fegyveres alakulatok híján a feladatot a
fűrésznél tartózkodó fegyvertelen munkások látták el.⁵⁶

mazásba vette. Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957., illetve a Buda Ernővel
készült riport alapján.

- 53 A berendezések üzemanyag fogyasztása – Buda Ernő pontos visszaemlékezéseire hivatkoz-
va – fűrészi helyenként elérte dízelolaj esetében a napi 3–5 m³-t, pakura esetében a 15–20
m³-t.
- 54 Buda Ernő bányamérnök elsődleges szempontja a balesetveszély, a kitérés elkerülése és a
biztonságos leállás volt, s ebben a munkástanács tagjai is egyetértettek vele. A Buda Ernő-
vel készült riport alapján.
- 55 A Fűrészi Napi Jelentésekben 1956. október 28-tól kezdődően érdembeli fűrészi tevé-
kenységről nem lehetett beszámolni. Az egyes kutaknál a jelentések a kút lezárásáról,
víztelenítésről, őrszolgálatról tudósítanak. A vállalat 1956. október–november havi Fűrészi
Napi Jelentéseit Buda Ernő lánya, Csiha Gyuláné – aki szintén a kőolajos szakmában
dolgozik – találta meg a Kőrösi úti épület vizes, dohos pincéjében. Az eredeti Napi Je-
lentésekről a dolgozat készítőinek másolatok állnak rendelkezésre. A Kőolajkutató és Feltáró
Vállalat Alföldi Kerületének Fűrészi Napi Jelentései. Kőolajkutató és Feltáró Vállalat, Műszaki
Csoport 303-312/1956. sz. napi jelentések. (A napi jelentések hivatkozása a továbbiakban:
A Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Kerületének Fűrészi Napi Jelentései.)
- 56 Buda Ernő az interjú során határozottan kijelentette, hogy semmilyen fegyveres őrszolgálat
nem szerveződött a forradalom napjaiban az Alföldi Fűrészi Kerületnél. A vádak között a

Az országos közhangulat és a budapesti forradalmi események híre azonban nem hagyta befolyás nélkül az Alföldi Fúrási Kerület vezetőit sem. 1956. október 31-től – tehát akkor, amikor a kutaknál érdemi fúrási tevékenység már nem folyt – a Fúrási Napi Jelentésekben minden más bejegyzés nélkül a következő mondat jelent meg: „Minden berendezésnél ülösztájk a szovjet csapatok Magyarországon való tartózkodása miatt.”⁵⁷ Ez az „ülösztájk” tehát – hiszen a fúrások elsősorban objektív körülmények és nem tényleges munkabeszüntetés következtében álltak le – egyfajta szolidaritási, közösségvállalási, összetartozási gesztusnak minősíthető, amellyel az Alföldi Fúrási Kerület műszaki vezetői és dolgozói a társadalom széles rétegeinek követeléseivel, a forradalom eszméivel való azonosulásukat fejezték ki. A sztrájk bejegyzésére Buda Ernő főmérnök a vezetés többi tagjával egyetértve adott utasítást, s döntését a vállalat dolgozóinak jelentős része támogatta. A szolidaritási gesztus megtételére ösztönözte a szolnoki vezetést a dunántúli szakemberek hasonló hozzáállása is, bár Szolnokon a szovjet csapatok itt tartózkodása miatt a tiltakozáson túl egyéb ellenállásra gondolni sem lehetett. A visszaemlékezések szerint a bejegyzéssel csupán a forradalom alatt is szélsőségesen baloldali kommunisták – elsősorban a személyzeti tisztviselő Varga Jenő, az üzemi személyzeti vezető, Markovics Jenő, a szakszervezeti funkcionárius Varga János, az üzemi párttitkárok Sáros József, Matkó Mihály, illetve a munkaügyi osztály normauügyi vezetője, Sárközi István –, vagyis az üzemi dolgozók kb. 10–12%-a egyáltalán nem tudott azonosulni. Ez részükről azonban csak november 4. után derült ki, hiszen az elkövetkező eseményekben rejlő bizonytalansági tényező egyelőre nem tette aktuálissá az „ellenforradalom-ellenes” beállítottság hangoztatását. Az alkalmazottak többsége egyéni előmenetelének, munkahelyének feltétele mögül csupán rejtett szimpátiával, ingatag várakozással figyelte az események alakulását. A vállalat műszaki vezetőinek szakmai-emberiességi szempontjait mégis jól mutatja, hogy sem ezeket, sem a szélsőségesen kommunista ideológiát hangoztató embereket az üzem területén semmilyen valós atrocitás, bántalmazás, hátrányos megkülönböztetés nem érte a forradalom napjaiban.⁵⁸

Az ülösztájkáról szóló bejegyzés a Fúrási Napi Jelentésekben egészen 1956. november 8-ig, vagyis a Kádár-kormány szolnoki megalakítását követően még

fegyveres őrszolgálat megszervezésének ötlete, mint a rendszer ellenében szervezett fegyveres felkelés és ellenállás szándéka jelenik meg. Könnyű volt bűnbakot is keresni, hiszen ezzel a szándékkal az időközben disszidált Dojcsák Győzöt vádolták meg. Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957., illetve a Buda Ernővel készült riport alapján.

57 A Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Kerületének Fúrási Napi Jelentései 1956. október 31.

58 Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957. és a Buda Ernővel készült riport alapján.

három napig volt olvasható.⁵⁹ November 8-án, a bizonytalanság, az elkeseredettség érzetével a napi jelentések tartalma a következő mondatra váltott át: „A téli üzemeltetés előkészületi munkái a Szolnok-ipartelepen.”⁶⁰ Mindkét feljegyzés az érdembeli fűrási tevékenység teljes hiányáról tudósít, mégis teljesen más szempontokat érvényesít. Míg az előző mondat a szabadság eljöttének, az észszerű változtatások megvalósíthatóságának reményét, az azonosulást hordozza magában, a második a megkerülhetetlen valóságot, a szovjet katonai intervenciót, a forradalom leverésének realitását fejezi ki. A téli előkészületekről a napi jelentések november 11-ig tudósítanak, az általános kijárási tilalom feloldása után lassan újraindult a munka az Alföldi Fűrási Kerületnél is.

A forradalmi események mégsem múltak el azonnal minden hatás nélkül. A szolnoki kőolajos munkástanács képviselői 1956. november 27-én részt vettek az ágazatért felelős Vegyipari Minisztérium ösztönzésére összehívott nagykanizsai központi olajipari munkástanács konferenciáján, ahol a későbbi vádak szerint – bár ilyen jellegű célok az alföldi kerületnél a korábbiakban sem fogalmazódtak meg – a munka szabotálásával a Kádár-kormány gazdasági ellehetetlenítéséről döntöttek.⁶¹ Mindenesetre a nagykanizsai konferencia jó indokokat és ürügyet szolgáltatott a későbbi koncepciók per során a kőolajipar kommunista-ellenes, imperialista érdekekből végrehajtott összeesküvés-elméletének megkonstruálásához.⁶²

A forradalom leverése és a kijárási tilalom feloldása után tehát a kőolajkutató vállalat Alföldi Fűrási Kerületénél – köszönhetően az előírászerű leállásnak – a munka fokozatosan újraindulhatott.⁶³ Buda Ernő főmérnök november 11-én gépjármű-konvojt szervezett a szőnyi olajfinomítóhoz, hogy a vállalat valameny-

59 A későbbi megtorlások forгатókönyveiből tudjuk azt, hogy mennyire főbenjáró bűnnek számított az, ha valaki november 4. után is „ellenállást” fejtett ki, vagyis a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megdöntésére szervezkedett. Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957.

60 A Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Kerületének Fűrási Napi Jelentései. 1956. november 8.

61 Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957.

62 Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957. A dunántúli kőolajos szakemberek 1956-os koncepciók perének feldolgozását lásd: SRÁGLI – TÓTH, 1993. 271–287. – Jól igazolják a szolnoki bírósági per anyagai is, hogy a koncepciók eljárás egyértelműen a volt MAORT-os szakemberek eszközökben nem válógató eltávolítására irányult.

63 A fűrási tevékenység szüneteltetése ellenére az üzemben nem állt meg a munka, a főmérnök vezetésével a szolnoki munkások megkezdték a Munkásör úti karbantartó műhely szerkezeti elemeinek megépítését. Más, a vállalat telephelyén kívüli tevékenységet egyébként sem lehetett volna végezni, ugyanis a kőolajosok üzeméhez nagyon közel eső Járműjavító munkásai a meghirdetett általános sztrájk miatt megakadályozták volna a kőolajosok mozgását.

nyi használható tartályautójával üzemanyagot hozasson az Alföldre a fűróberendezések újraindításához. A Fűrési Napi Jelentésekben egyre többször tűntek föl a „motorindítási kísérletek”, „termelőcső kiszórása”, „a munka beindítása” bejegyzések. November közepére fokozatosan visszatértek a vállalathoz a forradalom alatt otthon rekedt adminisztratív és műszaki vezetők, fűrómunkások. Az üzemi munkástanács a szakmai vezetők közreműködésével végül teljes egészében helyreállította a vállalat működését. Egyaránt szakmai és erkölcsi bravúrnak számított, hogy a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Fűrési Kerületénél a forradalmi események következtében műszaki kár nem történt, és a több hetes leállás ellenére 1956 végére, 1957 elejére teljes egészében sikerült teljesíteni az éves kutatási és kútkiképzési terveket. A Kádár-kormány hatalmának megszilárdítása azonban nem a joggal várt elismeréseket hozta el a szolnoki kőolajos vezetők számára.⁶⁴ A megbízhatatlannak vélt és az új hatalom szerint is még mindig sok kommunista-ellenes szakembert rejtő kőolajipari ágazatot 1957 elején újból átszervezték. A kutató és termelő részlegek központi irányítására létrehozták az Országos Kőolaj- és Gázipari Trösztöt (OKGT), majd az Alföldön a kútkiképzési és karbantartási feladatok ellátására a Nagyalföldi Kutató és Feltáró Üzemet, az 1960-as évek elején pedig a termelési, szállítási feladatokat végző Nagyalföldi Kőolajtermelő Vállalatot hívták életre.⁶⁵ A politikai nyomás hatására 1957 elején újválasztásokkal sikerült a kőolajos munkástanácsba ideológiailag „megbízhatóbb” elvtársakat ültetni. A főmérnök 1957 februárjától az üzem területén egyre több idegen személy feltűnésére, majd a műszaki vezetők vállalati telefonvonalainak lehallgatására lett figyelmes. Egyre több lett a suttozva továbbadott hír, egyre nagyobb lett a megtorlástól való félelem. A hatalmukban megerősített vállalati párt- és szakszervezeti funkcionáriusok, illetve a dunántúli vezetőség között fölerősödött és elmélyült a korábban is érzékelhető bizalmatlanság.⁶⁶ A szolnoki kőolajosok rossz előérzetét megerősíthették a Dunántúlról, Nagykanizsáról érkező, kihallgatásokról, megfélemlítésekről szóló komor hírek is.⁶⁷ A zalai és szolnoki szakemberek döntően szakmai kapcsolatot tartottak fenn

64 „Azt hittem, hogy [ezért] Kossuth-díjat kapok!” – mondta nevetve Ernő bácsi az interjú során. Az elismerés helyett hosszú hónap vizsgálati fogság, verések, kínzások, lelki terror várt a példásan eljáró főmérnökre és társaira. Vö. Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957., illetve a Buda Ernővel készült riport alapján.

65 Vö. Az olaj tükrében, 1988.

66 Buda Ernő visszaemlékezései alapján ez a bizalmatlanság már elsősorban nem szakmai féltékenységből, hanem világnézeti, ideológiai szempontok mentén szerveződött a forradalom eszméit egyre nyíltabban elutasító, szélsőségesen bolsevik pártfunkcionáriusok és a műszaki értelmiség között.

67 A Dunántúlról érkező hírek már a készülő megtorlásról adhattak információkat a szolnokiaknak, Buda Ernő interjújában február közepére tette a zalai szakemberek ellen

egymás között a forradalom leverése után, de vállalati ügyekben személyesen is találkozhattak egymással 1956 végén, 1957 elején. A szolnoki vezetőket mégis váratlanul érte, hogy 1957. február 20-án megkezdődtek a letartóztatások: először a másod- és harmadrendű vádlottakat, Pollok László gépészmérnököt, majd Répánszky István geológus-technikust vették őrizetbe. Buda Ernőt az Alföldi Fúrási Kerület főmérnökét 1957. február 25-én tartóztatták le a belügy politikai nyomozói. A főmérnöknek a nyomozók még annyi időt sem hagytak, hogy feleségétől elbúcsúzhasson, s hogy aznap elhunyt apósának a temetését elrendezhesse.⁶⁸ Őt követte Szatmári Ferenc munkásigazgató őrizetbe vétele, akit néhány hét után szabadon engedtek.⁶⁹ A vádlottakat az Államvédelmi Hatóság volt épületében, a szolnoki rendőrség Ságvári úti börtönében helyezték előzetes letartóztatásba. Megkezdődtek a verésekkel, kínzásokkal, megfélemlítésekkel tarkított kihallgatások.

Megtorlás

Buda Ernőt, Pollok Lászlót és Répánszky Istvánt népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, ipari szabotázs és izgatás gyanújával tartóztatták le a Hatályos Anyagi Büntetőjogi szabályok Hivatalos Összeállítása (BHÖ) megfelelő pontjai alapján (1., 2. és 239. pont).⁷⁰ Ügyükkel kezdetben a Szolnokmegyei Rendőrfőkapitányság Vizsgálati Alosztálya foglalkozott, ők kezdték meg a szolnoki rendőrség épületébe szállított foglyok kihallgatását. A szolnoki előzetes letartóztatás időszaka, a három olajipari szakember életének leglidércesebb, rettegésekkel teli pár hónapját jelentette. A vizsgálótisztek kíméletlen brutalitással és válogatott kínzásokkal próbálták meg vallomásokat

megindított vizsgálatoknak a hírért. A jóval több személyt érintő Majerszky-per vádlottjait, a szolnoki vádlottak letartóztatásához képest néhány nappal később, február 28-án kezdték meg őrizetbe venni. A zalai köolajosok esetében a letartóztatások egészen a nyár közepéig folytak. A Buda Ernővel készült riport alapján, illetve SRÁGLI – TÓTH, 1993. 278.

68 A Buda Ernővel készült riport alapján.

69 Buda Ernő és Pollok László visszaemlékezése Szatmári Ferenc letartóztatási idejére vonatkozóan nem fedi pontosan egymást. Buda Ernő szerint egy hét, Pollok László szerint 2 hónap után engedték a munkásigazgatót szabadon. Minden esetre a két visszaemlékezés pontatlansága a tény, hogy Szatmárit hamarabb kiengedték, nem befolyásolja. A Buda Ernővel készült riport alapján, illetve Riport Pollok Lászlóval, 1998.

70 Buda Ernőt ezenkívül jogtalan határátlépésben való segítségnyújtással is vádolták a BHÖ 48. pontja alapján. (Ezenkívül felmerült a gyémántrejtegetés vádja is. lásd: A Buda Ernővel készült riport alapján.)

kicsikarni a gyanúsítottakból, és ezt a törekvésüket javarészt siker koronázta.⁷¹ A kihallgatók elsősorban a vádlottak MAORT-os „kapcsolataira” vonatkozólag próbálták meg bizonyítékokat összegyűjteni; erre irányult a kérdések nagy része.⁷² Az erőszakkal kikényszerített vallomásokkal azt akarták bizonyítani, hogy a volt MAORT-os mérnökök a MAORT 1949-es államosítása után is szoros kapcsolatban maradtak egymással számítván a vállalat visszaállítására, és utasításokat adtak egymásnak – november 4-e után – a fűrészi munkák elszabotálására. A dunántúli-alföldi kőolajos „összeesküvés” elmélete, amelyet az időközben letartóztatott zalai szakemberek vallomásaival is alátámasztottak, azok után is tartotta magát, hogy a nyomozás irányítását átvette az Országos Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Főosztályának Vizsgálati Osztálya (1957. március 28.).⁷³ A nyomozó szerv továbbra is Szolnokon hallgatta ki a gyanúsítottakat, így sem a kihallgatások brutalitása, sem az előzetes letartóztatás körülményei nem változtak. A vallatások központi kérdésköre továbbra is az ipari szabotázscselekedet maradt. A Kőolajkutatónál zajló munka leállításával és novemberi újraindításával, illetve az ülősztrájkjal kapcsolatban feltett kérdések március 28-tól kezdődően is arra irányultak, hogy bebizonyítsák a munkabeszünetetés szándékosságát, illetve az ún. „dolgozz lassan” mozgalom létét a vállalatnál.⁷⁴

Buda Ernőt, Pollok Lászlót és Répánszky Istvánt 1957. április 20-án szállították át Szolnokról Budapestre a Fő utcai fogházba. Innentől kezdve alapvetően megváltoztak a vizsgálati módszerek és javultak a gyanúsítottak elhelyezésének és ellátásának körülményei is. Elmaradtak a verések, és ez alapján változtatta meg a kihallgatási jegyzőkönyvekben olvasható vallomások tartalmát. A Fő utcában tett vallomások jobban tükrözik a valóságot, és ezáltal a feleleteket a vizsgálótiszt el is fogadta. A szolnoki jegyzőkönyvekkel ellentétben a feltett kérdésekre adott válaszaiban Buda Ernő többek között tagadta a szándékos szabotázscselekedet vádját, és szakmai szempontból érvelt a munka beszüntetésének elkerülhetetlen-

71 Répánszky: „A nyomozás során annyi vizet itattak velem, hogy már kijött belőlem, s a nemi szervemet gumibokkal verték, máskor nem engedtek ki WC-re.”; Pollok: „[...] több »díszebédet« elfogyasztattak velem, ez annyiból állt, hogy több csajka vizet kellett meginni, azután ledugták az ujjunkat a torkunkra és újból kezdődött az egész előlről, máskor pedig több napig nem engedtek székelni.” A szolnoki elsőfokú tárgyalás 1957. január 20-i jegyzőkönyve (Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957) Buda Ernő visszaemlékezése is tartalmaz részleteket a kihallgatók módszereiről.

72 Buda Ernő első kihallgatásán, 1957. február 26-án – a rövid életrajzi bevezető után – a legelső kérdés a következő volt: „Hogyan fogadta Ön 1948-ban a MAORT államosítását?” (Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957)

73 Innentől találhatók meg a vizsgálótisztek aláírásai is a jegyzőkönyvek végén.

74 A „dolgozz lassan” mozgalom a hatalom értelmezése szerint a nagykanizsai konferencián merült fel és a Kádár-kormány gazdasági ellehetetlenítésére irányult.

sege mellett. Ezenkívül nem ismerte el azt sem, hogy az októberi-novemberi események alatt volt MAORT-os kollégái utasítására cselekedett volna, és cáfolta az intenzív kapcsolat létét a két régió vezető mérnökei között. A vizsgálati módszerekben bekövetkezett alapvető változást tökéletesen jelzi, hogy a vizsgálótiszt a felmerült vádak kivizsgálására olajipari vizsgálóbizottság kirendelését határozta el 1957. június 21-én.⁷⁵ A bizottság – amely részben Buda Ernő egykori tanítványaiból állt – feladata azoknak a szakmai kérdéseknek a kivizsgálása volt, amelyek alapján a szabotázs vádja az alföldi és a dunántúli vádlottak ellen felmerült. A szakértők megvizsgálták az olajutak leállításának körülményeit és következményeit az olajmezőn, az olajtermelés leállításának következményeit a népgazdaságban, a fűrészek leállításának műszaki körülményeit és azt, hogy milyen tényleges kár keletkezett forint értékben a termelés leállításából. A szakértői vélemények beérkezése és vádlottakkal való ismertetése után a vizsgálatot vezető nyomozó határozott Buda Ernő és társai terheltként való felelősségre vonásáról és július 20-án lezárta a vizsgálati eljárást.⁷⁶ A kihallgatások során keletkezett iratanyag áttanulmányozása és véleményezése után⁷⁷ július 28-án megszületett az összefoglaló jelentés,⁷⁸ amely továbbra is összevont ügyként kezelte az alföldi és a zalai kőolajosok – Majerszky Béla és társai – ügyét.⁷⁹

A rendőrségi nyomozás lezárulta után 1957 szeptemberében Buda Ernő és társai ügye átkerült a Szolnokmegyei Ügyészség hatáskörébe, és megkezdődtek a per előkészületei. Az ügyészségi kihallgatások során a vádlottak újfent kijelentették, hogy többször bántalmazták őket, és mindannyian visszavonták a Szolnokon, erőszak hatására tett vallomásaikat, ezenkívül Buda Ernő elhatárolódott az újra felmerülő „MAORT-összeesküvés” vádjától. „Határozottan állítom, hogy semmi nemű ténykedést és akciót nem fejtettem ki annak érdekében, hogy [a] Magyarországon megszűnt államosított MAORT üzemet visszaállítsam és felé-

75 Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957

76 Uo.

77 Buda Ernő a Budapesten keletkezett jegyzőkönyvek nagyrészével egyetértett, a szolnoki vallomásaitól azonban teljes egészében elhatárolódott. „Le kell azonban rögzítenem azt, hogy Szolnoki letartóztatásom ideje alatt több alkalommal testi fenyítést alkalmaztak, melyeknek hatása alatt valamint a kihallgatások során agresszív kérdezési módszer hatására testi épségem további megóvása érdekében kénytelen voltam néhány olyan vallomást tenni, mely nem helytálló, vagy mely teljes egészében költött. Ilyen pl. az a számba adott mondat, hogy tessék-lássék munkát szerveztem vagy a dolgozz lassan(t) [mozgalmat] létrehozta vagy szerveztem volna. Ugyanakkor nem akartam polgári demokráciát Magyarországon. Egyetlen beosztottamat vagy munkatársamat lassú munka végzésére nem szólítottam fel vagy nem készítettem.” Jegyzőkönyv Buda Ernő irattanulmányozási kihallgatásáról, Budapest, 1957. július 25., Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957

78 Uo.

79 A zalai kőolajosokat ért megtorlásokról lásd SRÁGLI – TÓTH, 1993. 271–287.

lesszem. Amíg ennél a vállalatnál voltam szakmai tudásomhoz mérten becsületes munkát végeztem éppúgy, mint végeztem az előzetes letartóztatásomig. Én arról nem tehettem, hogy régebben a MAORT-nál dolgoztam, és mindig [sic!] azt éreztem, hogy velem szemben ezt az elítélést nem tudják levetkőzni.”⁸⁰ Az ügyészi vádiratot dr. Moldvai György ügyész 1957. október 4-én nyújtotta be, amelyben népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése, ipari szabotázs és izgatás címén emelt vádat a kőolajipari szakemberek ellen, továbbá Buda Ernő ellen jogtalan határátlépésben való segítségnyújtás címén is. A vádirat indoklása szerint Pollok László és Buda Ernő vádlottak azért vádolhatók a fentebb elkövetett bűncselekményekkel, mert részt vettek az ideiglenes munkástanács megválasztásában, amely átvette a Kőolajkutató Vállalat vezetését, ezenkívül Pollok László részt vett a munkástanács sztrájkhatározatának meghozatalakor, összeállította az elbocsátandók névsorát, fegyveres nemzetőrséget szervezet stb. Tudatos szabotáló tevékenységük következtében szünetelt a termelőmunka, és ezzel 6.531.000 Ft kárt okoztak a népgazdaságnak.

Az elsőfokú tárgyalás, amelyet a Legfelsőbb Bíróság 1957. november 21-i döntése értelmében a Szolnokmegyei Bíróság tárgyalta⁸¹ (a zalaiaiktól különválasztva), 1958. januárjában kezdődött Tóth László tanácselnök vezetésével. Pollok László és Répánszky István védője dr. Mály József ügyvéd volt, míg Buda Ernőt – személyes ismeretségnek köszönhetően – az egykori népbíró dr. Major Ákos védte.⁸² Részben a védők tevékenységének, részben pedig a tárgyalást vezető bíró tárgyilagosságának köszönhetően az elsőfokú tárgyaláson sem a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének vádja, sem az ipari szabotázscelekedet vádja nem nyert bizonyítást. A Buda Ernővel készült interjúban kifejezetten pozitív színben feltüntetett bíró ráadásul ideiglenesen szabadlábra helyezte a vádlottakat 1957. január 22-én. A három olajipari szakember azonban nem sokáig örülhetett a szabadságnak, hiszen a rendőrség már szabadulásuk napján „közbiztonsági őrizet” alá helyezte és a tököli internálótáborba szállította őket.⁸³ A vádlottakat ezekután Tökölről vitték a bírósági tárgyalás színhelyére Szolnokra, majd később a fellebbviteli tárgyalásra Budapestre. A szolnoki megyei bíróság 1958. március 22-én hozta meg az ítéletet a Buda Ernő és társai ellen lefolytatott perben. A bíróság bűnösnek találta Buda Ernőt izgatás⁸⁴ bűntettében és megállapította bűnszegédi szerepét két rendbeli

80 Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957.

81 Uo.

82 Buda Ernő évfolyamtársa volt Sopronban a harmadik Major fivérnek, Gábornak, és rajta keresztül kérte meg Major Ákost, hogy lássa el a védelmét. (Buda Ernő szóbeli közlése)

83 Répánszky Istvánt egészségi állapota miatt rabkórházba szállították.

84 A Lefkánics-féle incidens. A Buda Ernővel készült riport alapján.

tiltott határátlépésben,⁸⁵ ezért 1 év 3 hónap börtönbüntetésre, 1000 Ft vagyonelkobzásra és politikai jogainak 3 évre való felfüggesztésére ítélte. Pollok Lászlót bűnösnek találták három rendbeli, míg Répánszkyt egy rendbeli izgatás bűntettében, ezért Pollokot 2 év 1 hónap börtönre, Répánszkyt hat hónap börtönbüntetésre ítélték. (Mindhármuk esetében beszámították az előzetes letartóztatásban letöltött időt.) Az ítélet ellen a Szolnok megyei ügyészség és a védelem is fellebbezést nyújtott be. A fellebbezési fórumot Buda Ernőék esetében a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának Népbírószáki Tanácsa jelentette, amely a nyomozati anyag és az elsőfokú tárgyalás iratainak áttanulmányozása után 1958. december 15-én kezdte meg az ügy tárgyalását. A népbírószáki tárgyalás jelentősége, hogy ezen a fórumon ismét összekapcsolódott – az elsőfokon egyszer már szétválasztott – Buda Ernőék és Majerszky Béláké ügye. Dr. Olgyai Andor ügyész az ügy súlyosságára való tekintettel zárt tárgyalás megtartását javasolta – államtitok megóvása címén –, amely javaslatot a bíróság el is fogadott. Buda Ernő és Majerszky Béla védője a népbírószáki tárgyaláson is Major Ákos volt, aki védőbeszédében elsősorban amellet érvelt, hogy nincs elegendő bizonyíték a zalai és az alföldi ügyek közötti összefüggés alátámasztására. Ezenkívül kifejtette, hogy ellenforradalom alatt nem lehet külön szabotázszt megállapítani, mert akkor nem lehet támadni a gazdasági tervet, ezáltal megkérdőjelezte a szabotázsceleket, mint vád általános alkalmazási lehetőségeit.⁸⁶ Major Ákos, a népbírószáki tárgyalás jegyzőkönyvei és Buda Ernő visszaemlékezései alapján kifejezetten aktív védői tevékenységet fejtett ki, így nem áll meg a Majerszky-pert bemutató szerzők értékelése, amely szerint Majort „megbízhatósága” miatt vették fel a védők közé.⁸⁷ A védők minden igyekezete ellenére Buda Ernő és társai perében a népbírószáki tanács megváltoztatta az elsőfokú ítélet jogi minősítését, és bűnösnek találta a vádlottakat népi demokratikus államrend ellen irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel bűntettében. Ennek ellenére az elsőfokú ítéletet csak Répánszky István esetében súlyosbították (1 év), Pollok László büntetése ugyanannyi maradt, Buda Ernőét pedig 1 év 3 hónapra mérsékeltek. Az előzetes letartóztatásban letöltött időt természetesen beszámították a letöltendő büntetésbe így sem Buda Ernőnek, sem Répánszky Istvánnak nem kellett már visszamennie a börtönbe.

A Buda Ernő és társai ellen lefolytatott per a konstruált vádak és a kezdetben érvényesített kihallgatási módszerek alapján közeli hasonlóságot mutat az 50-es

85 A Buda Ernővel készült riport alapján.

86 A népbírószáki per iratait Buda Ernő bocsátotta rendelkezésünkre.

87 SRÁGLI – TÓT, 1993. 282. – Buda Ernő szerint Majerszky Béla Major Ákos javaslatára állt el a fellebbezéstől, mert védője – és Buda Ernő – szerint, ha fenntartja fellebbezési szándékát, a bíróság könnyen halálra ítélhette volna.

évek koncepciók pereinek vádalkotási és bizonyítási technikáival. Konkrét meg-egyezés a MAORT államosítása kapcsán a Papp Simon és társai ellen lefolytatott perrel mutatható ki. A zalai és az alföldi olajipari szakemberek ellen 1957–58-ban indított perek voltaképpen a MAORT-per folytatásának tekinthetők, hiszen mind a két régió vezető szakember gárdája a volt MAORT mérnökök közül került ki. A rendőrségi nyomozás során felvett kihallgatási jegyzőkönyvek, az alföldi és zalai ügyek összevonásának ténye mind arra utalnak, hogy a hatalom igyekezett kapcsolatot keresni az 1949-es és 1956-os események között. A MAORT-os „összeesküvés” folytonosságának hangsúlyozásával, a kőolajosok ellen lefolytatott perek során a kádári ideológia tulajdonképpen a Rákosi-kor ellenségképzési mechanizmusát vette át. Ennek fényében válik érdekessé történelmi szempontból a Buda Ernő és társai ellen indított per, és ez tenné indokolttá a témával kapcsolatos további kutatásokat.

Az interjú

A Buda Ernővel készített riport újszerűségét az adja, hogy elsőik között számol be a szolnoki 1956-os eseményekről, és az azt követő megtorlásokról. Az 1956. októberi történésekkel és az 1957–58-as megtorlásokkal kapcsolatban számos olyan szubjektív töltetű információ birtokába juthatunk, amelyek a levéltári forrásokban nem, vagy csak korlátozott mértékben jelennek meg. Olvashatunk többek között a kihallgatásokon történt atrocitásokról, a letartóztatottak megtörésének megdöbbentő módzatairól, és olyan megjegyzésekről, amelyek nem kerültek be a jegyzőkönyvbe. Buda Ernő visszaemlékezéseiből értesülhetünk továbbá egy koncepció per menetéről, rálátásunk nyílik egy ilyen per vádalkotási mechanizmusára, a tanúk manipulálására, és a bírók szerepére a tárgyaláson. Szintén sajátos leírást kapunk a tőköli internálótáborban uralkodó körülményekről, az ott fogvatartottakról és fogvatartóikról. A szolnoki 56-os eseményeknek és üzemtörténeti vonatkozásainak összefüggései, Szolnok és az országos események kapcsolódási pontjainak megjelölése is sajátos, újszerű tartalommal tölti meg a Buda Ernővel készült riportot. A szubjektivitás, az 1956-ot 2001-től elválasztó időtávolság és az emlékezet természetesen okozhat csúsztatásokat, pontatlanságokat az események pontos megjelölésében, amelyek feltárása további, alaposabb kutatásokat igényel. Mindent összevetve a Buda Ernővel készült interjú kiindulási pontot jelenthet a szolnoki 1956-os eseményekkel kapcsolatos további kutatási irányok kijelölésében.

Beszélgetés Buda Ernővel 2001. február 16-án a Szolnoki Főiskolán

– *Hogyan emlékszel vissza, Ernő bácsi az 1956. októberi eseményekre?*⁸⁸

– Volt itt Szolnokon egy kiváló testület a Társadalmi Ismeretterjesztő Társulat,⁸⁹ amelyben rendőrtisztek, a város notabilitásai, értelmes emberek, muzeológusok, geológusok, tanárok, és így tovább és jómagam is gyakran eljárógattunk, és természettudományi, filozófiatörténelmi, de gazdasági kérdéseket is hallgathattunk ezeken az előadásokon. És ezek között az előadások között egyszer az emlékeim szerint, egy Losonczy Géza nevezetű újságíró, aki a párt börtönéből, vagy az akkori igazságszolgáltatás börtönéből nemrégén szabadult ki, olyan egészen újszerű gondolatokat mondott a gazdasági fejlesztés irányairól, amely lábba hozta az egész szolnoki értelmiséget. [...] Losonczy [...] elsősorban is azzal ejtette bámulatba hallgatóságát, hogy az „elvtársak” megszólítás helyett szavait a „Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim” megszólítással kezdte. (Ez akkor váratlan sokk volt mindenkinek, érződött, hogy itt formailag is más hang kezdődne.)

[...] Ez a bizonyos Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat⁹⁰ összehozott egy csomó értelmiségi embert, és ezek között voltak olyanok, akik az akkor Szolnokon erősen elhatalmasodott alkoholizmust, feketekávés, rumos ivászatok helyett megpróbálták az üzemekben csökkenteni az alkoholfogyasztást. A téma engem is nagyon érdekelt, mert a fűró munkások is sajnos erősen fogyaszthattak. [...] És mivel én antialkoholista voltam ifjúkoromtól kezdve mostanáig, erősen részt vettem ebben a mozgalomban, többek között a Városi Rendőrkapitányság orvos rendfokozatú ezredesével voltam jó barát-ságban, de mellette ott voltak tanáremberek, ott voltak a festőiskolából...

– *A művésztelepről.*

– A művésztelepről, egynehány művész is, és kedves barátaimmal az egész város alkoholelles mozgalomát tartottuk a kezünkben. Na, ez egy kis mellékút. Azonban annyiban jelentős, hogy mivel a fűró munkások nagy része és különösen a pártaktivisták és szakszervezeti vezetők erősen a pohár fenekére néztek, nem jó szemmel látták azt a társaságot, amelyik pont az ellenkező irányú törekvést próbálta megvalósítani. Sőt, bizonyos mértékben, ha nem is ellenségnek, de sznob távolmaradóknak tekintettek minket. „Evel a pasással nem lehet beszélni, mer’ ez nem iszik.” Ez nem haverkodik velünk. Ez egy ostoba szituáció, amelyiknek igazából semmi igazi jelentősége sincsen, és ugyanakkor fokozza a távolságot a két fajta réteg között.

88 Buda Ernő javaslatára tegeződtünk.

89 A TIT-ről van szó: Társadalom és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat (lásd fent)

90 Ua.

– *A TTIT-ben milyen jellegű témák kerültek még elő? Felmerült például Rákosi vagy a pártvezetés felelőssége?*

– Igen! Nagyon érdekes. Voltaképpen úti kalandok, azután fizikai események, nekem geológiai ismertetéseket lehetett mondani, muzeológusok, Kaposvári Gyula csodálatos, néprajzi és őstörténeti előadásokkal tarkította az előadásokat. Egy Dojcsák Győző nevű barátom, ő biológus volt, őstörténeti, állattörténeti dolgokról mesélt. Azonban ez a bizonyos Losonczy Géza féle előadás kifejezetten a Rákosi-kor bűneinek a felsorolását tárta elénk. Teljes nyíltsággal, és megdöbbenő részletességgel. Ő saját maga szenvedője volt egy ilyen koncepció pernek, bár azt megelőzően bevallotta, hogy erősen hitt abban az eszmében, amelyiknek akkoriban még a tagja is volt. És rá kellett döbennie, hogy irányítottággal kifejezetten idegen érdekek céljait szolgálta ez az egész előző világ.

– *A Rajk-perről beszéltek már ekkor?*

– Többek között. Nyugodtan beszéltek már róla az 1956-os évben. 1955 ősztől kezdődően egy ilyen fellazulás volt társadalmi vonatkozásban. Mertek róla beszélni egyre több információ jött, nem úgy, hogy meg akarjuk változtatni, hanem úgy hogy a párt akkor hibázott és a párt ezekre a hibákra már rájött, és magán belül ki akarja iktatni ezeket az eseményeket, hogy tovább ilyenek ne legyenek. Nem volt szó arról, hogy egy társadalmi átalakulás történjen, a párt jó, a párt most jött rá arra, hogy akkor hibázott, és mostantól kezdve majd jól csinálja. [...] Nem volt itt arról szó, hogy Magyarország kilépjen a keleti szövetségből. [...]

– *A TTIT gyűléseit fiatalok is látogatták? Például egyetemista hallgatók?*

– Jó, hogy a kérdést felteszed. Volt itt akkor a Műegyetemnek egy érdekes kara, azt hiszem, hogy az útépítő, vagy a közlekedésmérnöki...

– *Közlekedés-üzemlérméni.*

– Közlekedés-üzemlérméni kara volt és ugyanakkor a Szandaszöllösön lévő repülőtiszt-képző iskolának a fiatal hallgatói gyakran voltak itt, tehát ifjúság ült ott a teremben és hallgatta. Egy forradalmian új gondolatot hallott ott, egy új levegő érkezett az országba a sztálini elnyomás és a rákosista elnyomás utáni időkben. Azt éreztük, hogy itt valami módosulás lesz, és ennek a módosulásnak volt a robbanásszerű megjelenése 1956. október 23.

[...] Bár 1956. október 22-én, Budapesten a Műszaki Egyetemen gyűlés volt, és 23-án szinte az egész ország értesült a Batthyányi-mécsesig megvalósult tüntető felvonulásról, a Kőolajkutató Vállalat jogelődjénél, a Kőolajkutató és Feltáró Vállalat Alföldi Kerületénél mindeközben a munka fennakadás nélkül folyt még október 23-án.

[...] – *Ernő bácsi végig Abonyban volt?*

– Igen.

– *Tüntetésekre nem jöttek be valamelyik napon?*

– 24-én a város délelőtt egy – a városháza előtti téren – egy gyűlést hívott össze.

– *26. Nem 26? Merthogy a nagy tüntetés, a legnagyobb tüntetés 26-án volt.*

– Úgy kezdtem, hogy már a dátumokat nem tudnám összhangba hozni. Erre a bizonyos akkori gyűlésre bejöttünk, mégpedig hárman érkeztünk ide Abonyból: Magas István geológus, szegény már nem él, Pollok László gépészmérnök – a gépészeti vezető – és jómagam. A gépkocsivezetőnk Molnár László volt, egy abonyi lakatosmester, aki azóta Újkígyóson lakott, hogy él-e még, nem tudom. És itt vettük tudomásul azokat a követeléseket és követelményeket, amelyeket 10, 12, vagy tizen- nem tudom hány pontban ismertettek ezen a gyűlésen, és itt láttuk azt a lelkesedést, amelyet mind az egyetemi ifjúság, mind a honvéd tisztikar megfelelő emberei akkor tanúsítottak. Itt volt a járműjavítóknak egy csomó-csomó embere, itt voltak egyéb szolnoki üzemek emberei is, és ezt az üzenetet innen vittük el az egyébként Abonyban lévő kis tisztviselő gárdának.

– *Hányan lehettek a tüntetésen?*

– Nem emlékszem rá. [...]

– *Betöltötték ott a teret?*

– A teret betöltötték és azon kívül nyilván, hogy a városházán belül is voltak, akik tanácskoztak, de én azt nem tudom, hogy ez bizonyos azonnali szervezet létrehozatalát jelentette-e, vagy határoztak-e valamiről.

– *A munkástanácsokról, a megyei munkástanácsról.*

– Ezt én azért nem tudom, mert ebben a szervezetben én nem vettem részt, én éppen csak hallgatója voltam ennek az egésznek, és vittem magamban azt a belső örömet, hogy ilyen Magyarországon ismét lehet, hát lehet szabadon gyülekezni, anélkül, hogy a rendőrség valahogy közbeszólna? És lehet meghallgatni olyan valakit, aki nyíltan, őszintén beszél, hogy javítani akarunk a körülményeken? Ez egy felszabadult belső öröm volt. Nem volt ennek ellenséges hangulata, nem volt ennek felforgató jellege más, mint végre magyarok maradhattunk, és levegőnk lesz.

– *Egységes volt maga a vállalat ebben a kérdésben?*

– A tárgyilagosság erre részletesebb választ adását követeli meg. Említettem, hogy a tótkomlói, berekböszörményi, biharnagybajomi dolgozók egy része bizonyos mértékben – szakmai és politikai féltékenységből – szemben állt a nála szakmailag már jobban iskolázott, magasabb képesítésű későbbi – különösen a Dunántúlról származó –

dolgozókkal. Zömmel ezek voltak a szemellenzős, erősen baloldali beállítottságú sztálinisták, rákosisták. A baloldali mag középpontját az a Varga Jenő személyzeti tisztviselő képezte, aki 1917 után a Szovjetunióban magyar hadifogolyból lett vöröskatonna, és a szovjet hadsereg őrnagyaként jött 1945-ben vissza Magyarországra. Közvetlen Varga Jenő befolyása alatt álltak az üzemi párt- és szakszervezeti vezetők baloldali elhajlói, de ide sorolandók a Bányász Szakszervezet akkori üzemi funkcionáriusai is, valamint az akkori üzemi párttitkári és magasabb pártbizottsági funkciókat ellátott Sáros József és Matkó Mihály, valamint az akkori üzemi személyzeti vezető, Markovics Jenő, és a munkaügyi osztály normaügyi vezetője, Sárközi István, valamint a szolnoki gyapotraktár gépműhelyében dolgozott – a MÁV Járműjavító Üzeméből átkerült – Blaskovics István. E kemény, rákosista, sztálinista mag körül tömörült az üzem párttagságának sok-sok dolgozója, nézetem szerint legtöbbször konjunkturális érdekből (gyerek iskolába juttatása, beosztás elérése vagy megtartása céljából), akik véleményem szerint mélyebb ideológiai meggyőződés nélküli, inkább csak szimpatizánsok voltak. A munkahely megtartása érdekében szinte minden vállalati dolgozó többé-kevésbé kénytelen volt az árral úszni, hiszen szakszervezeti tag volt mindenki, békekölcsönt mindenki jegyzett, „beosztásos” munkaköröket pedig csak olyan személyek tölthettek be, akik emellett valamilyen tömegszervezeti (párt- vagy tömegszervezeti) szemináriumon résztvettek. Utólag józban becslés szerint az Alföldi Kőolajfűrészi Üzem dolgozóinak 75 %-a ez utóbbi csoportba tartozott, látszatszimpátiát színlelt az uralkodó rendszer irányában, nem tanúsított ugyan nyílt ellenkezést (sőt semmiféle ellenállást sem saját okosan felfogott érdekében), de az 1956-os „szabadságeszmék” lelkesedésével töltötték el ezeket, és reménykedő, de kételkedő örömmel várták az 1956 október 23-ából kialakulható alapvető politikai változásokat.

[...] – Milyen tevékenység folyt a forradalom alatt a Kőolajfűrészi Üzemben?

– [...] Namost. A kőolajkutató, ahogy az előbb említettem, két üzembrészből állt. Az egyik volt az iroda, amelyik Abonyban volt, az egy csendes terület volt. A másik azoknak a munkásoknak a munkahelye, amelyet a Szolnokon lévő – akkor, azt hiszem, Kőrösi út lett – később Munkásór útnak nevezett 43-as számú telken és a mögötte lévő gyapotraktárú telken volt.⁹¹ Ott munkástanács alakult, úgy emlékszem, hogy 26-án, 27-én. Ezt a dátumból pontosan meg lehet állapítani.

– Ez nagyjából hány munkást foglalt magába?

– Az előbb mondtam, hogy 50–70 munkás lehetett abban gépműhelyben, amelyet gyapotraktárnak hívtunk. Akkor kezdtük volna kiépíteni azt az ipartelepét amelyikből a Kőrösi út 46. szám alatti fűrészi és termelési ipartelep alakult ki, és annak a rajzaival voltam én éppen elfoglalva, és annak tervezésével, hol legyen egy körút, amely körüljár-

91 Lásd 41. jegyzet

ja az egészet, merrefelé legyenek a raktárak, és ténylegesen a vasútvonalat, a bemenő vasútvonalat már megépítették azt megelőzően, amikor '56 eseményei voltak.

– *Hány tagja volt a vállalati munkástanácsnak körülbelül?*

– Nem tudom. Úgy becsülöm 10–12-re. Nem voltam tagja.

– *A vezetőségből voltak tagjai?*

– A vezetőségből kérem szépen Barka Vilmos fűrómérnököt választották vállalati munkástanács elnöknek. Egy Magas István nevű geológus volt szintén valamilyen funkcionárius, a munkástanácsban egy Hollandai József nevezetű üzemvezető barátom, aki itt él Szolnokon, 76–77 esztendő.

[...] 1956. október 28-án a Kőolajfűrészi Üzemben is megalakult a munkástanács, átvette a szakmai irányítást is, és tájékoztatta a főmérnököt, hogy egyre több helyen fog el az üzemanyag, a munka folytatásának előfeltétele, az embereknek nincs enni-valója a berendezéseknél, a váltókocsik nem tudnak kijutni a berendezésekhez (mi nem a falvakban, hanem kint a távoli pusztaságokban fűrtünk) és ezért bizonytalan, hogy hogyan végezhető tovább a munka. A főmérnök mindenünnen ugyanezeket a jelentéseket kapta. Egy bányamérnöknek legelsősorban is a biztonságra kell törekednie. A biztonság a mi esetünkben azt jelenti, hogy ne legyen gázkitörés, ne keletkezzék tűz, ne szoruljon meg a rétegben a fűrószerszám, és ne keletkezzék a berendezésnél a későbbi munkát akadályozó állapot! Ezért én azt az utasítást adtam ki – a fűrészi üzemvezetőkön keresztül –, hogy a rendelkezésre álló utolsó üzemanyag felhasználásával mindenütt, ahol a fűró nyitott rétegben halad, húzzák vissza a fűrót az acélbéléscsővel ellátott fűrólyukszakaszba (nehogy a fűró megszuroljon), zárják be a kút száján a kitorésgátlókat (nehogy gázkitörés keletkezhessek), és fagyaltanítsák a felszíni vezetéseket (nehogy azok elfagyjanak). „– Hiszen nem tudjuk, ezután mi lesz, de az biztos, hogy helyettünk senki sem fog fűrni!” Gondoskodtunk arról, hogy a berendezéseknél folyamatos őrszolgálat legyen. Jómagamnak rendelkezésre állt egy Pobjeda gyártmányú szolgálati személygépkocsim, az abonyi Molnár László nevű gépkocsivezetőmmel naponta majdnem minden fűróberendezést végigjártam, amíg közlekedni lehetett. Az üzemvezetőkkal, mérnökökkel ellenőriztettem, elvégezték-e a víztelenítést, és ahova lehetett, még ételmezt is szállítottunk az embereknek, felkérve őket, hogy ha nem érkeznék ki váltás, maradjanak akár 24 órán át is őrszolgálatban. (Személyesen nagyon jól emlékezem arra, hogy a Szo-14 számú fűráspontra ellenőrzésem során ott találtam Czeczó Eleket, a párttitkárból lett fűró mestert, akit külön kértem: „– Elek, nagyon vigyázzatok, hogy minden rendben legyen, nehogy elfagyjatok!”) A fűrészi napi jelentésekben ettől az időponttól kezdve (amikor már nem tudtunk fűrni) jelenik meg a „kitorésgátlók becsukása és víztelenítés” bejegyzés, majd a következő napokban az én intézkedésem hatásaként „a kút lezárva, víztelenítés, őrszolgálat” beírás. Ezek a jelentések a vállalat irattárában ma is megvannak, ilyen jelentés ment akkor is az akkori tröszt fűrészi főosztályához mind telefonon, mind pedig írásban is. 1956. október 27-től kezdve sikerült valamennyi fűrásunkat, kutunkat úgy lezárni és a fagyta-

lanításokat úgy megvalósítani, hogy amikor (november 11-ét követően) sikerült újra dízelolajat és pakurát szereznünk, berendezéseinket üzemzavar nélkül be tudtuk indítani, és valamennyi kutat az év végéig műszaki baleset nélkül tovább tudtuk műlyíteni, illetve meg tudtuk vizsgálni. 1956 év végéig teljesítettük az éves fűrási métertervet, azt hittem, hogy ezért a teljesítményért legalább Kossuth-díjat fogok kapni. 1956. október 30-tól kezdve országosan egyre hangosabb lett az a követelmény, hogy „szovjetek haza, ruszlik haza!”. A Kőolajfűrási Üzemben – ahol akkor már tényleges fűrási munka nem volt, csak őrszolgálat a fűrólyukak mellett – az országos hangulattal azonosan „ülősztájk volt a szovjet csapatok Magyarországon való tartózkodása miatt”. Erről a magatartásunkról, és ennek dokumentálásáról később kiderült, hogy ez főbenjáró bűnnek is lett minősítendő.

– Az ülősztájk egy spontán helyi kezdeményezés volt, vagy egy országos kezdeményezésnek a szolnoki vetülete?

– Az egész országban annak idején kialakult az a hangulat, már október 25-e, 26-a után, hogy az országból a megszálló szovjet csapatok vonuljanak ki. Különböző helyeken 10–12 pontba foglalták össze azokat a követelményeket, amelyeket először az egyetemnek az ülésén, Budapesten a Műegyetemen már 23-án este megcsináltak és ki-ki hozzátette a maga 1–2 pontját, amit a saját szempontjából még többletnek követelt, így bányászok mittudomén Ajkán, Pécsen bőripari dolgozók, biztosan tudom, hogy Bázakerettyén az ottani üzemi tanács, vagy munkástanács, [...] és ezeknek a híre természetesen elérkezett Szolnokra is, és a Szolnokon lévő munkástanács is azonosította magát avval az országos követelményrendszerrel, hogy egy igazságos új Magyarország érdekében sok mindennek meg kell történnie és egyik legfontosabb eseménysorozat ebből, hogy a szovjet csapatok hagyják el Magyarországot. [...] Ez egy spontán követelése volt mindenkinek, aki ebben az eszmében hitt.

– És a kőolajosok az ülősztájkjal járultak hozzá a maguk részéről?

– Namost, nagyon érdekes dolog az, hogy míg a Dunántúlon lévő kőolajos barátaim között kifejezetten jelentkezett is ez a gondolat abban, hogy amíg a szovjet tankok itt vannak nem adunk számukra kőolajat, addig ez irreális lett volna Szolnokon, ennek a mondatnak a kitalálása, mert mi nem kőolajtermeléssel foglalkoztunk, hanem kőolajkutatással, tehát ez irreális, ezért nálunk ilyen pontot nem találtak.

– Másrészt a szovjet csapatok főhadiszállása éppen Szolnokon volt.

– [...] És ezen keresztül indultak és mi tudtuk azt, és ezért alapjába véve kialakult egy olyan országos törekvés, hogy addig míg az oroszok nem indulnak el, addig próbáljunk hatást gyakorolni arra a tárgyaló delegációra, amelyik el tudja intézni, hogy induljanak ki az oroszok. Mivel lehet hatni? Fegyverrel nem. Avval lehet hatni, hogyha nem dolgozunk az országban, és ezzel az országban kialakult egy olyan általános fel fogás, hogy energiatermelést részükre nem adunk.

– Szolnokon eleve lehetetlen lett volna a katonai jellegű vagy fegyveres ellenállás, merthogy rengeteg orosz csapat tartózkodott a városban.

– Óriási mennyiségű orosz volt, ti ezt jól tudjátok...

– És Kablay Lajos, aki a repülőternek volt a parancsnoka, megtiltotta a fiataloknak azt, hogy fegyvereket vigyenek ki a laktanyából.

– Nagyon jól vezette az ifjúságot. Én csak tisztelni tudtam, én tudtam azt, éreztem azt, hogy fegyverrel itt nem lehet tenni semmit se. Tehát én erre összesítve azt a választ tudom adni, hogy az a szó, hogy ülősztrájk az következménye volt annak, hogy sztrájkoltunk. Sztrájkoltunk avval, hogy a tevékenységünk ne járuljon hozzá jelenleg az itt lévő oroszok gazdasági lehetőségeihez. [...] Valójában nem volt lehetőségünk a munka biztonságos folytatásához sem, ez bányamérnöki kötelességem volt, hogy ennek a biztonságáról gondoskodjam. A másik, hogy ténylegesen nem akartak az emberek dolgozni. És, hogy miért nem dolgoztak? Mert a szovjet csapatok még itt voltak és nem jelezték azt, hogy igenis vonulunk ki. Ez volt tehát az ülősztrájknak az oka. [...] Ez a napijelentésbe gépelt formában bekerült. [...] És így jelentettük ezt egészen november 5-éig, 6-áig vagy 7-éig és akkor okosságból nem ezt írtuk, hanem ténylegesen az akkor elkezdett tevékenységet kezdtük részletezni, hogy fagymentesítés, hogy üzemanyaggyűjtés, hogy árokásás.

[...] – Az ülősztrájkban a vállalatnál mindenki egységesen vett részt?

– Dolgozóink alapfelfogása – véleményem szerint – néhány ember kivételével, ezzel a gondolattal azonosult. E néhány ember ezt azonban akkor nemigen hangoztatta, a jövő bizonytalanságától való félelmében. Sőt, egyre többen hangoztatták az „igazi baloldali” felfogásúak közül „forradalmi” beállítottságukat 1956. november 4-e előtt. Ezzel kapcsolatban egy személyes emlékem ötlük itt fel, mely ide kívánczik. Matkó Mihálynak hívták a párttitkárt, már Biharnagybajomból, később Mezőkeresztesről ismertem. Közel három éve együtt dolgoztam vele, sajnos mindig keresztezték egymást intézkedéseink, amit én akartam, azt ő nem, amit ő akart, azt legtöbbször én nem. 1956. október 28-án a Körösi út 43. ipartelep vasúti holtvágánya mellett álltunk 8–10 tisztviselővel, bár a fizikai munkások már nemigen jöttek be, a tisztviselők igen. Dolgunk az volt, hogy kirakjuk a jövőre traktorszerelő műhelyhez érkezett tetőszerkezet vagonjait. Munkánk közben lógó orral közénk érkezett Matkó Mihály, és nekem címezve közölte: „– Megszűnt a központi pártbizottság, megszűnt a szolnoki pártbizottság, és mivel én ott voltam alkalmazásban, nekem is megszűnt az állásom”. Ebben a bejelentésében volt egy kérő hang is, ezt kiéreztem belőle. Mellettem állt éppen Pollok László, a gépésmérnök, az itteni gépműhely vezetője. Matkó Mihály közlésére bennem volt a „kisördög”. Megkérdeztem: „– Mond Miska, mi a Te igazi szakmád?” „–Technikus vagyok.” „– No, akkor majd keresünk neked valami »technikusi feladatot.«” (Pollok László ezt követően valóban a gépműhelyben technikus feladattal állította munkába. Az akkori műhelyvezetők, Virágh Józsi bácsi és Papp Matyi mun-

katársaink kollektívája Matkó Mihályt befogadta.) Én azonban folytattam: „– Miska! Mi három esztendeje állunk egymással szemben. Most már mondd meg, miért nem tudtál velem együttműködni!” Matkó Mihály kihúzta magát, hogy a többiek jól hallják, és válaszolt:

„– Most már megmondom. Mert a mi pártszervezetünk egy antiszemita pártszervezet, és mert te zsidó vagy, veled nem kívántunk együttműködni!” Hideg borzongás futott keresztül rajtam a válasz miatt, egy pártszervezeti titkár ilyen korlátozottsága következtében. Szomorú válaszom lényege a következő lehetett: „– Te hülye! Te és a barátaid nem tanultatok a második világháborúból semmit?! Nem tudod, hogy minden ember egyforma?! Sajnálom ezt a felfogásokat! Most pedig, anélkül, hogy ez levonna valamit is a hülyeségekből, megmondhatom neked, hogy nem vagyok zsidó. [...] (Matkó Mihály ezt az ostobaságát – későbbi vádló tanúként való szerepéig – valószínűleg alaposan megbánthatta, mert csak jót és szépet mondott mind Pollok Lászlóról, mind rólam a bíróságon. Ügyvédeink tanácsára mi sem hoztuk vele szemben fel ezt a magatartását, ez az első alkalom, hogy pártszervezetének „mentalitását” nyilvánosságra hoztam.)

A további események között kell említeni azokat a lelkes felvonulásokat Szolnokon, amikor a forradalom örömeiben, és a Szovjetuniótól való „függetlenedés” jeleként a felvonulók az SZTK épülete előtti szovjet hősi emlékművet – akkor a zarnokság szimbólumát – ledöntötték, és a Tisza-szálló melletti csillagot is leszedték az emlékmű tetejéről. A művet megvalósításában a Kőolajkutató Vállalat nehézszállítási traktorának csörlője játszott fontos technikai szerepet, fűrási nehézszállítási dolgozók végezték a lehúzó kötelek emlékműre helyezését és a ledöntés irányítását. A későbbi felelősségrevonások során szemünkre hányták, miért nem akadályoztuk meg a vállalati traktornak ilyen munka céljaira való rendelkezésre bocsátását.

[...] Az 1956. november 4-i eseményeket ma már országos gyászként értékelik. Emlékeim szerint az akkori november 4-e esős, borongós nap volt, nagyon fázós és nagyon hideg. A hajnaltól érkezett rádióhírek a legtöbb jóérzésű embert megdöbben-tették. Hiszen az előző napokban lassan konszolidálódni látszott minden, most meg a Szovjetunió, a győztes nagyhatalom a kis Magyarországot megint leigázta. Megdöbbenve hallottuk Nagy Imre miniszterelnöknek a rádió útján a szabad világ felé küldött segélykiáltását, aztán azt követően más sem volt, mint éppen Szolnokon keresztül a szovjet harcokcsizó egységek véget nem érő felfelevonulása Budapest irányában. Ezután érkeztek a rádióból a hírek arról, hogy Kádár János Szolnokon „Munkás-Paraszt-kormányt alakított”, és számunkra nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió nem engedte ki karmai közül a kis Magyarországot, és magyarországi csatlósai szovjet támogatással újra hatalomra kerültek.

[...] 1956. november 4. és 11. között általános kijárási tilalom volt, és általános volt a félelem. Mertünk is, meg nem is mertünk volna az üzembe bemenni.

– A kijárási tilalmat hogyan tartatták be, orosz katonákkal vagy karhatalmi alakulatokkal?

– Mind a ketten. [...] Nekünk a politikai tájékozottságunk nullán volt, és nem voltunk semmifajta olyan szervezetben benne, amellyel kapcsolatot tartottunk volna.

– *A kijárási tilalom alatt kint voltatok Abonyban?*

– Nem, én akkor a kijárási tilalom alatt itt voltam Szolnokon, itt volt a lakásom a Kossuth utca 7. szám alatt. Nem tudtam kimenni.

– *Kapcsolatot lehet tartani valahogy?*

– Telefonkapcsolatot azt mindig.

– *Folyt valami munka, vagy akkor abszolút semmi munka nem folyt?*

– Minden nap kint voltam a Kőrösi út 46. szám alatti épületben, és akik ott összegyűltek azokkal mi effektíve fizikai munkát végeztünk, mert vasúti vagonokon érkezett azt megelőzően egy csomó építési anyag, szerkezeti elemek, és a tisztviselőkkel rakattam akkoriban ki, hogy legalább valamit csináljunk, mert az elvem nem az volt, hogy nem dolgozunk, hanem az elvem az az volt, hogy az üzemet védjük meg az esetleges bármiféle károkozástól. Helyettünk senki se' fog dolgozni.

[...] – És a fűrótornyoknál volt-e valami őrzés?

– A fűrótornyokhoz abban a pillanatban, amikor megint tudtam menni és lehetőség volt, akkor mindenütt kimentem, és irányítottam a vízvezetékek elfagyásának a beföldelési munkáit, gondoskodtam arról, hogy őrsváltás történjen és megállapítottuk, hogy hol, mennyi üzemanyagunk van, hogy tudjuk azt, hova mennyit kell majd vinni, amikor indulunk. [...] Bár a fűróberendezéseknél még mindig őrszolgálat volt, a fokozatosan visszaérkező emberekkel a föld feletti csővezetékeket kezdtük elföldelni, tökéletesítettük a fagytalánításokat. Az „ülősztájk a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása miatt” megjelölésű bejegyzés a napi jelentésekben csak november 7-ig szerepel, azután ezt már nem mertük leírni, leírni. Ez már a félelem miatt volt. November 8-ától kezdve a bejegyzések szövege: „téli előkészületek” volt kb. november 11-ig. November 11-én – a kijárási tilalom feloldása után – gépjárműkonvojt szerveztem a Komárom melletti szőnyi finomítóhoz, minden elérhető vállalati tartálykocsival és szállítható tartállyal dízelolajat és pakurát hoztunk az Alföldre a fűróberendezések beindításához. Ezt követően szerepelnek a napi jelentésekben a „motorindítási kísérletek” bejegyzések, majd fokozatosan a „termelőcső kiszórása” és a „munka beindítása” című bejegyzések.

[...] – Fegyveres őrzése volt a kutaknak?

– Nem.

– *Mert a peranyagban szerepeltek olyan dolgok, hogy...*

– Nem! Határozottan ki kell mondanom, hogy nem volt! Nagyon vigyáztunk arra, hogy véletlenül feyver ne legyen.

[...] – Megváltozott-e a vezetógárda viselkedése 1956. november közepére?

– Nem változott. Az emberek és a munkástanácsok véleménye is az volt, hogy becsaptak bennünket, és (ki nem mondottan) az a naiv titkos várakozás élt az emberekben, hogy mikor történik már az ENSZ beavatkozása, mikor valósul meg a nagyhatalmak közbelépése a Szovjetunió agresszivitásával szemben. Ez volt az érezhető (csalóka) hangulat, ez nem szégyen. [...] Az első időben azok a vállalati vezetők, akik még az októberi események során hazamentek a családjukhoz, lassanként újra visszajöttek, így jött vissza a Budán lakó Szatmári Ferenc vállalatvezető, így tért vissza az októberi napokban a Budapestre felmenekült Lefkánics János történeli főfűrómester, és még sokan mások is a tisztviselők közül. Bár még egy csomó emberünk távol volt, a jelenlévőket lassan befogtuk a munkába, mindenkinek találtunk feladatot, hogy lemaradásunkat behozzuk. A munkástanács tisztességesen és céltudatosan irányította az üzemet, nekik mi műszakiak és geológusok adtunk megvalósítható tanácsokat, így az üzem megakadt munkája fokozatosan helyreállt. Azonban a politikai cél akkor már a kormány részéről az volt, hogy a munkástanácsok hatalmát fokozatosan csökkentsék, így az újrávalasztások alkalmával olyan embereket tudtak e tanácsokba beválasztatni, akik már a másik irányzatot képviselték, akik már a korábbi ÁVO-val azonosan gondolkodtak. Az OKGT felügyelete alatt álló Kőolajkutató és Feltáró Üzem Alföldi Kerületében (Kőolajfűrási Üzemben) összesítve az 1956-os események következtében műszaki kár nem keletkezett, természetesen az októberi események során és azt követően leállások – elkerülhetetlenül – voltak.⁹² Az éves kutatási és kútkiképzési cél a Kőolajkutató és Feltáró Üzem Alföldi Kerülete 1956-ban teljesítette. Ha nem is az év végére, akkor 1957 januárjában vagy februárjában fejeződött be a fűrás, és annak geológiai eredménye is rendelkezésre állt.

[...] – Mikor kezdtétek érezni azt, hogy figyelnek?

– Én január közepétől kezdve tudtam azt, hogy a mi tevékenységünket figyelik. Ezt elsősorban is egy csomó olyan embernek az üzemben való megjelenése, akiről nem tudtam, hogy üzemi dolgozók. Az üzemi dolgozókat ismertem. [...] Egyre több idegen ember jelent meg az üzemekben, hol ezzel, hol azzal sugdolódtak. Sokan azok közül, akiről eddig azt hihettem, hogy valóban „lelkes” emberek voltak, azok fokozatosan kezdtek ismét tőlünk, műszaki vezetőktől elfordulni, és ismét fokozatosan kezdett kialakulni egy új párhierarchia, amelyről azt hittük, hogy az 1956-os forradalom azt már végleg elsöpörte. [...] Ez az egyik. A másik pedig, hogy nekünk egy külön telefonvonalunk volt, a kőolajtelefon, és a kőolajtelefonnak a kattogásából tudtam, hogy most valaki megint lehallgat. Mertem ilyeneket mondani, hogy aki hallgat, an-

92 Az OKGT-t a kőolajipar újbóli átszervezésével 1957 elején hozták létre. (Lásd fent)

nak szőrös lesz a füle, meg ilyeneket mondtam a telefonba be. Nyilván ezt is odaírták a rossz pontok mellé. De alapjában véve mi műszaki dolgokról beszélgettünk. Tehát igazán nekünk semmi fajta forradalmi, ellenforradalmi tevékenységünk az üzenen belül, a munkán kívül nem volt. Az örömünk és a felfogásunk az közismert volt, hogy mi szeretttük volna, hogyha a magyarországi események más irányba mennek, és nem örültünk annak, hogy visszajött és helyreállt, és fokozódó körülmények között újra egy kemény diktatúra lett.

– *Sejtettétek, hogy miért figyelnek titeket?*

– Nem. Azt hittük, hogy mindenkit figyelnek. Azt hittük, hogy ez így általános. Én meg voltam róla győződve, hogy olyan jól csináltuk ezt az egész munka-, biztonsági leállítást, hogy ezért dicséretet kapok. Meg voltam róla győződve, és furcsa egy ilyen mondatot kimondani, hogy azt hittem, hogy Kossuth-díjat kapok. De volt olyan központi pártbizottsági barátom, aki többek között említette azt, hogy ez olyan cselekedet, hogy ezért Kossuth-díjat kaphatsz. Tehát nem a magam véleményét mondom itt, hanem volt olyan hitem, hogy ez egy olyan országos esemény volt, hogy nem történt műszaki baleset, és nem történt gázkitörés, és nem fagyott el semmi, és kár nem keletkezett, hogy azt hittem, hogy ezt dicsőségnak fogják fel. Nagyon egyszerű volt azonban az, hogy itt Szolnokon is, érthető, hogy az új pártbizottság, az országos hatásra azt kezdte el kutatni, hogy hol volt forradalom. És hát miért ne legyen nálunk Szolnokon is, volt forradalom-ellenforradalom, és akkor keressük meg, hogy kik azok akik az ellenforradalomban tevékenyek voltak. Azok a vezető katonatisztek, akik a repülőtiszti iskolának a tisztjei [...], aztán a járműjavítónak a mittudomén, akik itt az SZTK előtt, vagy az OTI előtt a szobrot leszedték, az nyilván, hogy az is forradalmár volt. [...] Aztán fokozatosan vettük észre, hogy az emberek kezdtek elfordulni. Nem mernek bizalmasan már beszélni, és újra erőre kapnak azok a pártbizottsági emberek, akiknek régebben is volt erejük. Ezt határozottan kezdtük érezni.

– *A régiék jöttek vissza?*

– A régiék közül a véresszájúak! Akik akkoriban kezdtek ilyeneket mondani, hogy tudják, hogy róluk halállistát állítottak össze. Szó sem volt ilyesmiről! Tudják, hogy őket ki akarták végezni. Szó se volt ilyenről! Halállisták összeállítása... Akkor mindenki előállt már evvel, hogy ő is rajta volt, mert biztos, hogy őt ki akarták végezni. Ez egy fontoskodási effektus.

[...] [A Dunántúli] testvérüzemmel, szoros munkakapcsolatunk volt. Ez a szoros munkakapcsolat eszközöknek, szerszámoknak a ide-oda hozatalából, geofizikai csoportoknak az itt, vagy ott való foglalkoztatásából állt, és személyi barátság kötött mindenkihez a Dunántúlon lévő mérnökbarátaimhoz is. Édesanyám Nagykanizsán élt, és ennek következtében gyakran telefonáltam, és az anyámtól tudtam meg, hogy bizony a nagykanizsai üzemben egyre többet, és egyre többet zaklatták az ott lévő mérnökbarátaimat, és kezdik őket kihallgatgatni. És hát ez a telefonbeszélgetés, nyilván lehallgatták ezt is, ez egy nyomós indok lehetett arra, hogy az én beszélgetéseimet is

egyre inkább ellenőrizték, hogy Kanizsa és Szolnok között, milyen szakmai beszélgetések folynak. Ezek a szakmai beszélgetések soha politikai jellegű dolgokat nem tartalmaztak, mert nem volt miért. Azt azonban mi már kezdtük sejteni február 15-e, 20-a körül, hogy a Kanizsán lévő kerettyei, lovászi társaságnak az eseményeit, gyűjtik össze, hogy ki, mikor, mit csinált. És mivel ezek a mérnökbarátaim, mind valamennyien, valamikor egy nem magyar, hanem amerikai–magyar vagy magyar–amerikai olajipari vállalatnál voltak. Könnyű volt tudni, hogy ezt keresik, ezt meg nem keresik. Aki a Szovjetunióban végzett, azt nem keresték, aki a régi amerikai vállalatnak volt, de magyar alkalmazottja, azt zaklatták, behívták, attól kérdeztek valamit. És ezt az édesanyámtól én esténként alapjában véve Nagykanizsáról hallottam. Hogy ott ilyen probléma van. Az első katasztrófa az volt, hogy február 20-án Pollok László gépészmérnökünket elvitték. Akkor én megdöbbsentem. Megdöbbsentem azért, mert meg voltam győződve, hogy nemhogy valamit is csináltunk, hanem meg voltam győződve, hogy mindent, amit tettünk, azt annak érdekében tettünk, hogy az üzemben ne történjen baj, és ne történjen baleset. Hogy az érzelmeik mindenkinek milyenek, az magánügy. Ez volt a gondolatom. És jól emlékszem arra, hogy a Kádár-féle első megnyilatkozásokban is népfelkelésről, forradalomról, nem ellenforradalomról beszélt. Még csak megtévedt emberekről sem. Józan követelésekről beszéltek, és lassan vált aztán egyre furcsábbá ez a... Az első időkben egyáltalán nem volt arról szó, hogy itt kérem szépen egy véres ellenforradalom volt, első időkben nem.

– *Amikor elkezdték letartóztatni a zalaiaikat, lehetett-e már sejteni, hogy a volt MAORT-nak köze van az eseményekhez?*

– [...] Én tudtam, hogy itt nincs másról szó, mint lefejezni azt a régi műszaki értelmiséget, amelyik a MAORT, annak idején lévő vezetőségében volt, és ezért a Pollok László esetét és az én esetemet tudtam, itt a MASZOVOL-nál nem volt más senki se, ennek következtében mást nem kellett féltennem. Nem tudom, hogy egy fiatal geológus-technikus, Répánszky István, hogy került az ügyünkbe, mert őneki semmi köze nem volt a vállalat vezetéséhez, semmifajta egyéni ügye nem volt azon kívül, hogy dumált a fiú és hangos volt a beszélőképesége, de semmi más. És akkor, amikor – ez egy fontos momentum – bevitték az első és egyetlen kérdés az volt, hogy milyen parancsot kapott a Papp Simontól.⁹³ Ez világhossá tette előttem...

– *Ez volt az első kérdés?*

– *Az első és egyetlen.*

– *A kihallgatáson?*

– *A kihallgatáson. Milyen parancsot kapott a Papp Simontól. Tehát egy koncepció indult el, hogy nyilván azok a mérnökök, akik a MAORT-nak voltak ott a mérnökei, és*

93 A kihallgatási jegyzőkönyvekben ennek – sajnos – nincs nyoma.

akiket valamilyen oknál fogva átdelegáltak ide, azokat ez alatt az idő alatt, a volt amerikai tulajdonos, vagy annak a magyarországi exponense az megkörnyékezte, és utasítással látta el, hogy mit és hogy kell cselekedni. És mivel Papp Simon volt az a személy, akit előzőleg úgy hittek, hogy az amerikai imperializmus bérence, és akit kegyelemmel, de kiengedtek a börtönből, és aki ötvenötben szabadult a börtönből. És ötvenhatban néma volt, és tökéletesen visszavonult és semmifajta tevékenysége nem volt. Erre az emberre rákenni, hogy ő itt régi amerikai vállalatnak az érdekeit képviselte, és beépítette a maga embereit a MASZOLAJ-hoz badarság, de a koncepció készítésére elegendő.

– *Papp Simon megjelent a tárgyaláson?*

– Nem. Nem tudtak semmit. Ennek semmifajta tárgyi alapja nem volt. A Papp Simonnak semmifajta eszköze, szerepe és így tovább, nem volt, és nem is volt ilyen törekvés, ezt értsétek meg, hogy a volt MAORT érdekeit valaki képviselte volna. Nem volt ilyen.

– *A védő átlátta ezt a koncepciót?*

– A Major Ákos ezt átlátta. Nálam egy rettenetes véletlen során tudtak, hogy is mondom, lépéseket kigondolni, hogy ki írta meg ennek a forgatókönyvét, nem tudom, de egy okos ember volt, az biztos. Azt történt ugyanis, hogy nálam házkutatással kezdődött a letartóztatásom. Apósom Vízkeleti Árpád, a valamikori alsórendvai járásnak volt főszolgabírája. Alsórendva átkerült Jugoszláviához. Lentiben, a szomszéd kisvároskában telepedett le és onnan 1950-ben deportálták a Hortobágyra. A Hortobágyról 1954-ben szabadult, akkor, amikor idekerültem Szolnokra, előtte egy negyedéssel Nagylengyelben egy külön kis parasztházikóban lakott és ide Szolnokra úgy kerültünk át, hogy az öregúr részére valahol a városban tudtam egy lakást biztosítani. Az öreg [...] február 25-én reggel halt meg. Engem február 25-én 10 órakor követett egy autó. Abonyból a halálhíre jöttem be ide a lakásomra a Kossuth utca 7. szám alá. És miközben a lakásba felfele megyek vagy az autóból kiszállok, mellém áll két ember, akiről később megtudtam, hogy akkor a politikai osztály nyomozói voltak. Azt a szót, hogy ÁVO nem akarom használni, mert akkor már nem létezett. De ugyanaz volt a szerepe. És ez a két ember őrizetbe vett, és együtt mentünk már fel a lakásba a lépcsőre, és ott közölték, hogy őrizetbe vettük, és házkutatási paranccsal érkezünk ide. Mondom, kérem legalább azt engedjék meg, hogy a feleségemmel, az após temetésének az ügyében tárgyaljunk. Nem! Intézte el a felesége az após temetését, ahogy akarja, és engem azzal a sarokba állítottak, és elkezdtek a házkutatást. A házkutatás abból állt, hogy minden könyvem és iratomat kiforgatták, és az anyósom, egy ilyen ide-oda lépegető öregasszony az az egyik nyomozó után ment, a másik meg ebben a szobában volt. És aztán jöttek ebből a szobából. Az egyik nyomozó visszament a másik szobába és idegesen kezdett keresni. Erre az anyósom azt mondta, hogy „– Kérem, azt a cédulát keresi, amit az előbb betett abba a könyvbe, én azt már régen kidobtam.” Ilyen trükkökkel jöttek, a Dunántúliaknál fegyvereket kerestek, nálam pedig röpcédulát,

képzeld el! Minthogyha az ember ilyenl foglalkozott volna, hogy röpcédula! Ez egy ok arra, hogy valakit akkor letartóztassanak. Ennek ellenére letartóztattak és bevitték ide a szolnoki rendőrségi fogdába, ahol az első kérdés az volt, milyen utasítást kapott maga a Papp Simontól. Namost részleteznem kell ezt a bizonyos házkutatást. Az igaz, hogy az októberi események alatt és azt követően, mindenkiben Magyarországon felmerült az a gondolat: nem maradok! Az igaz. És az is igaz, hogy erről mérnök barátaimmal hol itt, hol ott beszélgettünk is. Beszélgettünk Biharnagybajomban, beszélgettünk Tótkomlóson, beszélgettünk Nádudvaron, beszélgettünk Szolnokon, és Pollok László gépészmérnök barátom is jelezte, hogy ő is szeretne kimenni külföldre. Nekem a gyerekeim nem voltak itt, Attila fiam itt volt, az első házasságomból két gyermekem van [...] és ezek Celldömölkön voltak és én valójában felmentem Sopronba, ott a Műegyetemen tanácskoztam, de körülnéztem, azzal a gondolattal, hogy a gyerekeimmel fogom magam és elmegyek. De a kislányom, a tízesztendős Mária belém csimpszkodott, hogy édesapa ugye nem megyünk el. Hát nem megyünk el! És itthon maradtam, azonban ahhoz, hogy elmenjek, össze volt készítve – egy kis ilyen zsákba körülbelül – az összes családi iratom, és azonkívül – most nevesenek ki, de ez csodálatos véletlen – én Lovászikban úgy kaptam 1948-ban lakást, hogy abból a lakásból disszidált egy geológus, dr. gróf Bethlen Gábor, és a lakás teljes felszereltségével nekem rendelkezésemre állt. És a Bethlen Gábor kiváló geológus barátom csodálatos könyvtára ott volt, azt szépen összecsomagoltam és vigyáztam rá. És a Bethlen Gábor kristálygyűjteménye, gyönyörű szép kristályokkal és ezek között a kristályok között, egy gyönyörű kis kristálycsoport, amit szilícium-dioxid kvarc kristálynak neveznek, a magyarországi neve máramarosi gyémánt. Gyönyörű szép átlátszó kristályok, és ez is ott volt ebben a zsákban, mert ez a zsák kitűnően alkalmas volt arra, hogyha az ember esetleg menekül, akkor ilyenl kimehet. Nem tudom, hogy ezt megértitek-e, de ez egy felkészülés volt. Pollok László barátomnak is azt megelőzően, adtam talán öt vagy hat ilyen kristályocskát. Rettenetesen boldogok voltak. Ja, még valamit. Megboldogult feleségem ékszerésznek volt a leánya, és lehetett talán két nyakravalója, két karkötője, négy-öt gyűrűje, fülbevalója, 300–500 forint körüli arany... Ez is benne volt abban a táskában... A feleségem meghalt, a család holmijára vigyáztam. Úgy volt összekészítve, hogyha kell, akkor el tudjak még vele menni. Ezt megtalálták, és a legelső pompás módszer az volt, hogy ezt az aranyat, ezt nyilván az amerikaiak azért adták magának, hogy itt az érdekeiket képviseljem, és gyémántrejtegető; 95 gyönyörű szép gyémántot rejteget!

A verés és legkülönbözőbb egyéb éheztetések, és a guggoló ülésben való WC-re kiengedés, és az, hogy nem engednek pisálni, és hogy a kezembe adják a gumibotot, hogy a társaidat te verd, ez összeslve egy olyan mérhetetlen lelki és testi összetörést eredményez, hogy az ember mindent elvállal, csak hogy védje magát. És nekem könnyű volt mindent elvállalni, hogy gyémántrejtegető vagyok, nekem könnyű volt elvállalni mindent, hogy aranyakat tartottam odahaza, mert úgyse hitték el, hogy az a megboldogult feleségem személyi holmija, és úgyse hitték el, hogy az dr. Bethlen Gábor geológusnak a holmija. Hát keressék! A véletlen hozta még azt is, hogy ebben

az iratrendszerben, megboldogult jó édesapámnak egy pár címe is ott volt. Édesapám biológus volt, ornitológus (madárkutató), és a Fertő madárvilágával foglalkozott, és a költöző madaraknak a dolgát mint ornitológus gyűrűzéssel és így tovább kutatta. És óriási nemzetközi levelezése volt, a legkülönbözőbb, dél-afrikai, egyiptomi, izlandi, norvég, és így tovább, kutatóintézetekkel és ornitológiai intézetekkel. És még a háború alatt 1943–44-ben a bátyámnak is és nekem is, odaadta, ezt a listát, az ő levelezőpartnereinek a listáját. Hogyha – netántán – külföldre kikerültök, valamilyen oknál fogva, és elvesztjük egymást, akkor ezeknél az intézeteknél tudtok rólam valamit, vagy esetleg segítséget kaptok. És ezt a listát is megtalálták az irataim között. Óriási dolog volt, hogy egy két oldalas, három oldalas külföldi, és el nem tudjátok képzelni, hogy milyen mohón kaptak rajta. Gyémántrejtegetés, aranyrejtegetés és külföldi kapcsolatok. És ezt könnyű volt mind elismernem, mert hiszen ebben tudtam, hogy nincs semmi. Tehát mindent elfogadtam, hogy én gyémántrejtegető vagyok. És hetek hónapok múlva, tartattak egy szakértői véleményt, kérés. „Szakértői vélemény, Budapest, 1957. június 26-án” Tehát februártól júniusig ment a gyémántrejtegetés is. Ipari szabatázs mellett, meg a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése mellett, és a disszidenseknek való segítségnyújtás mellett. „Óra és Ékszer Nagykereskedelmi Vállalat szakértője megvizsgálta a bemutatott 95 darab különféle köveket. A szakértő ebből megállapítja, hogy 92 darab máramarosi hegykristály, egy darab csiszolt üvegekő, és kettő darab ásvány az achát családroz tartozik. Az értéke ezeknek a köveknek igen minimális, tehát megítélésem szerint a 100 forintot nem haladja meg. Beleértve a három darab egyéb köveket is.”⁹⁴ „60 forint elismervény, mely összeget a mai napon a Belügyminisztériumtól szakértői vizsgálatért járó díjként felvettünk.”⁹⁵ El tudod képzelni, hogy milyen iszonyatos harag volt azokban a nyomozótisztekben, akik egy negyed éven keresztül erre hajtottak, és kicsúszott a kezükből?! És legalább egy fél évig tartott, amíg az összes norvég és dél-afrikai és egyéb kutatóintézeteket kutatták és mindenütt madármegfigyelésekkel találtakoztak. Ezt azért mesélem el, mert ez a humor. És ez az életet jelentette nekem odabenn. Hogy ez ügyis kiderül majd, mindent elismerek, csak ne verjetez többet. Az emberi megalázás legborzasztóbb dolga az, amikor a te kezébe adják a gumibotot, és neked kell a társaidat ütlegelned. Mer’ az, hogy engem ütnek-vernek? (Nem volt a testemen egy folt, egyetlenegy hely, amelyik ne lett volna kék foltos.) Azt kibírom. De amikor rabtársad kell verned, az belül fáj. És amikor becsukták az ajtót, és öt öreg ember – harminc, negyven év közötti – egymásra néz, és sír mind az öt, akkor nem tudjátok elképzelni, hogy milyen lelkiállapotban van az ember...

[...] – Volt-e olyan esemény, mozzanat a vizsgálati fogság ideje alatt, amely az atrocitásokon kívül maradandó emlékeket hagyott?

94 Ernő bácsi a szakértői véleményt egy eredeti dokumentumból idézte. Fellelhető: Szolnok megyei Bíróság anyagai 953/1957.

95 Uo. – A „gyémántok” értékéből, tehát két szakértői vizsgálatot sem lehetett volna kifizetni.

[...] 1957. március 8-án a késő esti órákban – amikor a hideg rendőrségi fogda betonpadlójára ledobott matracon összehúzódva e nemesnek gondolt „Nők napjának” eddigi szép emlékei járhattak az agyamban – levezettek az egy emelettel mélyebben fekvő nyomozói kihallgató szobák egyikébe. Öt főből összeállt, pufajkába öltözött testület ült egy íróasztal mögött, körül. (Elnök, ügyész, védő, ülnökök?) Rövid formai közlés: statáriális bíróság előtt állok. Kihallgatás nélküli tárgyalás kezdődik. Az elnök a személyi adataim felvétele után az ügyésznek adja át a szót, és az ügyész a következőket mondja: „– A szovjet hírszerzés megállapította, hogy a vádlott az Alföld kőolajfúrásának műszaki adatait imperialista hatalomnak adta át. Ezzel kimerítette a hazaárulás büntetettét!” A középben ülő „bíró” felállt, és a következőt közölte: „– Kötél általi halál. Elvezetni!” Miközben a foglár(ok) kifele vezet(nek), az elnök még megszólal: „– Ha meg akarja mondani még, hogy hogyan csinálta, azt még jelentheti!” Ezzel visszavezettek a cellámba. Leroskadtam a nekem jutott matracfelületre (öten voltunk egy két priccsel rendelkező fogdában). Akik ilyent nem éltek át, nehezen tudják elképzelni, hogy egy „halálos ítélet” elhangzása után milyenné válik az ember hangulata és fizikumja. Olyan erős szívdobogás vett erőt rajtam, hogy alig kaptam levegőt. (Később, orvosoktól hallottam ennek a nevét: „tachycardia”). Gondolkodni kezdtem: Most folyik az ENSZ-ben a magyar ügy tárgyalása. Az ENSZ előtti magyar delegációnak nagyon fontos volna egy olyan vallomás, amely arról tanúskodik, hogy külföldi tőkés vállalatok a magyar forradalom alatt megkeresték a lehetőségét annak, hogy beavatkozzanak a magyar iparba, a kereskedelembe vagy a közéletbe. Elhithető az az elképzelés, hogy olyan személyeket, akik valamikor egy külföldi érdekelt-ségű vállalatnál, például a mi esetünkben a MAORT-nál (Magyar Amerikai Olajipari Rt.-nél) dolgoztak, olyan személyeket próbálhattak volna behálózni. Ha tehát az ENSZ előtti magyar delegáció ilyen „behálózást” igazoló dokumentumot tudna az asztalra tenni, akkor ezzel bizonyítható volna a külföldi tőkés vállalatok „magyar belügyekbe való beavatkozása”. Azután gondolatmenetem tovább kalandozott. Mi is történt most? Egyike azon sok-sok történelmi igazságtalanságnak, amely az emberiség egész történelmében olyannyiszor, de a II. világháborúban, és azóta is oly általánosan meg-esett. A zsarnokság hatalmi pozíciójából kiirthatja, kiirtathatja a neki meg nem felelőket! Mindenkinek van egy szerencsekvantuma, amivel megszületik. Ez a szerencsekvantum fogy az élet folyamán. A fogyás a felhasználás sebességének kérdése. Van aki lassan fogyasztja, sokáig él. Az én szerencsekvantumom valószínűleg az átélt sok szépség következtében gyorsabban elfogyott, gyorsabban emésztődött fel. Hiszen csodás ifjúságom volt: okos szüleim voltak, nyelveket tanulhattam és külföldre járhattam, kiváló munkáim voltak és szép volt a feladatomban. Pompás feleségem volt, gyermekeim lettek, szép volt az életem. Szerencsekvantumom most ér a végéhez. Mélyen éreztem, hogy az, ami most történik, az igazságtalan. De vajon mi is az igazság? És vajon előttem hány emberrel történt már jóvátehetetlen igazságtalanság? Úgy sem tudok én ez ellen az igazságtalanság ellen tenni semmit! E gondolatok közben légzésem lassan normalizálódott, a matracon elnyúlva elaludhattam. Aztán váratlanul újra az erős szív-dobogásra ébredtem, belémnyilallott a „halálos ítélet” gondolata. Bár a szívdobogás

az előzőhöz hasonló ütemű volt, gondolataim kezdtek világosodni. Mit is mondott az elnök utoljára? Ha azt akarom elmondani, hogyan csináltam, még jelenthetem. Hirtelen elhatározással megvertem a cella vasajtáját, a kukkantó-ablakocskán benézett a foglár és kérdezte: „– Mit akar?” „– Tisztelettel kérem, szíveskedjék kihallgatásra vinni!” Elment, jelentette és nemsokára tényleg ismét levezetett egy emelettel mélyebbre. Ott az öt pufajkás tényleg várta a „vallomást”. Ezek lélektanilag tudták, hogy nekem vissza kell jönnöm. Az „elnök”-i szerepet betöltő vizsgálótiszt feltette a „mit akar” kérdést. „– Vizsgálótiszt úr (így kellett minden nyomozót szólítanunk), ha a Magyar Népköztársaságnak arra van szüksége, hogy, és milyen módon vitték ki a magyar kőolajbányászat műszaki adatait, akkor írják meg a jegyzőkönyvet úgy, ahogy akarják. Én aláírom, azután akasszanak fel. De én itt és most esküvel jelentem, hogy én ilyent nem tettem.” A rövid válasz erre csak ez volt: „– Ezt még megkeserüli. Elvezet-ni!”

42 napig, 6 héten át vártam ezután a cellában az akasztást. A legnehezebb volt a hajnal, amikor valamely szomszédos telekről kakaskukorékolás jelezte, hogy új nap kezdődik. Mindig vártam, hogy most, most jönnek értem. Néha erős motorbőgést hallottam valahonnan mélyről, abban a lelki hangulatban azt véltem, hogy most másokat akasztanak, és az esetleges kiáltásuk elnyomására bőgnek a motort. „Halálraítélésem” megjátszása a legkegyetlenebb praktikák egyike volt, lelkileg tökéletesen kikészíthetett volna. Az egyetlen kapaszkodó ebben a teljesen reményt vesztett állapotban a büntudat hiánya volt. A testi kínzásokkal tarkított kihallgatások közben alkalmazott kegyetlenkedések miatt – további testi épségem megóvása érdekében – hajlandó voltam minden olyan vádat „részben” elismerni, amelyről magamban úgy véltem, hogy képtelensége egy tárgyilagos bírósági tárgyaláson úgyszólván kiderül majd. Egyik reggel, 1957 húsvét hetében, aztán jöttek értem, és a fogdaépület pinceterében betuszkoltak egy rabszállító kocsni száraz fülkéjébe. Nyilván Pollok László barátom is ott lehetett, de én azt nem tudhattam, mert a kocsni belsejében lévő fülkében vakon és némán kellett ülnöm. Hogy a mellettem lévő fülkébe kit tettek, nem tudhattam. A rabszállító kocsni órák hosszat ment, egyszer csak villamoscsöngetést hallottam. Hol lehet villamoscsöngetés, ötlött fel bennem? Szolnoktól kelet felé lehet Debrecenben, dél felé Szegeden, észak felé Miskolcon, és nyugat felé Budapesten. Sok a villamoscsöngetés vagy kevés, volt a másik figyelési okom. Sok volt, tehát nyilván Pestre érkezhettünk. Aztán ismét lemehetett a kocsni a föld alá, ott ismét betettek egy fülkébe, majd szórtelenítés, új ruha felvétel. Egy rendőregyenruhát viselő őrnagy és egy százados fogott meg, és állított oda a falhoz. Elhangzik a már régóta ismert, megszokott utasítás: „– Tegye hátra a kezét, hajtsa le a fejét!” Ott állok, amikor kinyílik egy fülkeajtó, egy lift ajtaja. A lift ötöt kattog, vagy a mélyből megyek jó magasra, vagy fölülről jó mélybe. Mivel az emelkedést azért érzem, nyilván fölfelé vittek. Aztán kinyílt előttem egy cellaajtó, a cellában nincs senki. Gyönyörű fehér, kincstári pokróc piros-fehérszöld sávval, klórmész-szag, tisztaság-szag. Egyedül hagynak szemben egy 200-as égővel, ülnöm kell térdre tett kezekkel a leterített pricc szélén, belenézni a 200-as égő fényébe. De ez már megy, ez volt a Fő utca Budapesten, ahol az első kihallgatáson az új vizs-

gálótiszt azzal kezdi: „– Minden, amit eddig mondott, azt felejtse el, most itt nálunk újra kezdjük!” Hát talán mégis életben maradok?!

– Ernő bácsi, azért vihettek fel téged Pestre, mert itt Szolnokon nem tudtak mit kezdeni veled a vizsgálóügyészek?

– Nem, azért mert összevonták a Dunántúlt az Alfölddel. Akkor már kitalálták, hogy ez egy országos ügy volt, ahol a Dunántúl és az Alföld összeszövetkezett. És ez azért volt, mert Pollok László gépészmérnök barátom, ténylegesen lenn volt Kanizsán, és részt vett azon a kanizsai munkástanácsí gyűlésen, és ott vacsorázott azokkal a kollégákkal, akik annak idején a munkástanácsnak a vezetői voltak. [...] [A zalaiaikat] még az is terhelte, hogy „nem adunk olajat a szovjeteknek”. Az ő esetük tehát még borzalmasabb, mint a miénk. Később, ma sem tudom miért, ügyeinket mégis első fokon elválasztották egymástól, de a másodfokú ítéletnél mégis csak összetalálkoztunk ismét. Közben huzamosabb ideig azonos módon a budapesti Markó utcai börtönben voltunk, de egymástól szisztematikusan elválasztva, nehogy a „közös bulinkat” meg tudjuk tanácskozni egymással. [...] Innen kezdődik a budapesti nyomozás. És újra kezdenek, és mindent újra, és mintha semmi se történt volna, pontosan mindig ugyanazok a kérdések, hogy ki adta a parancsot, és így tovább, énnekem közben vannak vétkeim. A vétkek a következők voltak: az hogy kiadtam azt a parancsot, hogy húzzák fel a szerszámot, hogy zárják be a kítörésgátlót, hogy fagyaltalanítsanak, evvel megakadályoztam a dolgozni kívánó kommunistákat a munka végzésében, ez szabotázscselekedet, ez akkor történt, amikor a népi demokratikus államrend veszélyben forgott, tehát ez egy mozgalomnak a tagja, ez egy összeesküvés, és mind a kettő anyagi károkat okoz, tehát kiszámítható...

[...] – Volt-e olyan esemény a budapesti börtönökben (fogdákbán) amelynek hatása átlagon felüli volt?

– [...] Nekem [...] a börtön félelmekkel, és ridegségekkel teli idejéből maradt egy emlékem, mely erősen befolyásolt, és melynek keletkezését mindmáig homály fedi előttem: A Fő utcai börtönben lehettek a politikailag „legnehezebb” esetek. Később megtudtam, hogy milyen nagy személyiségeket őriztek ott, írókat, politikusokat, magas rangú katonatiszteket, stb. Őrzőink itt nem pufajkások, hanem rendőregyenruhás – százados, őrnagy rendfokozatú – tiszték voltak. A börtönben sem a folyosón, sem a lifiben soha senki más foglyot nem láthattam, a legkínosabban ügyeltek arra, nehogy a foglyok egymásnak bármiféle hírt tudjanak adni. Hosszú időn át egy kétpriccses cellában egyedül voltam. Egyszer csak – az eddig legalacsonyabb rendfokozatú – alhadnagy őr benéz az ajtó „kukkantóján”, és kérdezi: „– Maga büntetésből van egyedül?” Válaszom erre: „– Tisztelettel jelentem, nem.” A következő kérdés: „– Magának odakint mi a foglalkozása?” Válaszom: „– Tisztelettel jelentem, bányász vagyok.” Széles mosoly jelenik meg az alhadnagy arcán és azt mondja: „– Én is!” Ezután – ami még ott bent soha nem fordult elő – gyorsan elmondja, hogy tatabányai, odakint „aknász”. Néhány perc múlva valóban kinyitja az ételbenyújtó nyílást, és bead egy negyed ke-

nyeret, két szelet angolszalonnát, két keménytojást és egy vöröshagymát. Arra a kérdésemre, hogy „– Tisztelettel kérem, szíveskedjék megmondani, hány napra oszszam be magamnak,” a gyors válasz „– Most egye meg!” Ez az ember többször nézett rám barátsággal. Egyik szolgálata alkalmával megkérdezte: „– Tud maga németül?” A válaszom: „– Tisztelettel jelentem, tudok.” Néhány perc múlva nem merek hinni a szememnek, egy könyvet ad be, és mondja: „– Ezt olvassa!” Magamra maradtam, belenéztem a könyv címdalába: *Composition and Properties of Oil Well Drilling Fluids* (A fúrési öblítőfolyadékok összetétele és tulajdonságai). Szerzője: Walter F. Rogers, kiadója: Gulf Publishing Company, Houston, Texas, 1953. Aztán elgondolkoztam. Ez nem lehet egyszerűen a véletlen műve! Szerencsekvantumom még tovább működik. Valaki vagy valakik kijátszották a börtön tökéletes éberségét, vagy valaki, valakik határozott céllal juttatnak engem az angol nyelvű szakirodalom akkori legmodernebb iszapkezelési, rétegkezelési, eróziós perforálást taglaló szakkönyvéhez. A rejtélyt sem akkor, sem azóta megoldani nem tudtam, de a legnagyobb mohósággal vettem magam rá a közöltekre, és olyan szakmai ismeretekre tettem belőle szert, amely néhány év múlva – Lovásziban kezdődött új szakmai életemben – behozhatatlan előnyt jelentett már számomra.

Még két másik ilyen emlékezetes szakmai élmény maradt meg börtönidőmből. Egy alkalommal olyan vizsgálotiszt elé vezettek, akit eddig soha sem láttam, nem az én „ügyemmel” foglalkozott. Egy kérdést tett fel nekem. „– Mit csinálna Ön, ha a Tótkomlós-9 kút kitörne?” Kérdező válaszom: „– Szóval kitört?” Intézkedésére kaptam papírt, ceruzát, és dolgozhattam. Érdekes az ember agya. A sok-sok benne kavargó információ a tudat mélyére húzódik, és hirtelen kristálytiszttan csak egy kérdést lát: megjelent előttem a Tótkomlós-9 kút szerkezeti képe, és a kút fejszerelvényének emléke. Aztán logikailag végiggondoltam, mi okozhat ez esetben gázkitörést, és ha egyik, vagy másik variáns volt az ok, én hogy próbálnám meg a megszüntetést, a kút elfojtását. Írásban adtam át elképzeléseimet. Néhány nap múlva volt olyan tisztesség ugyanabban a vizsgálotisztben, maga elé rendelt, és röviden közölte: „– Adatai helytállóak voltak, ajánlott elvei alapján sikerült a feladatot megoldani.” Aztán ismét visszavezettek a cellámba.

Más alkalommal is kaptam egy szép feladatot. Megint ismeretlen vizsgálotiszt állított maga elé, és közölte „– Letartóztatása időpontjában nem nyílt alkalom arra, hogy utódjának (magyarázat, Tóth Zoltán utánam kinevezett főmérnöknek) elmondja a szolnoki kőolajfúrási ipartelep fejlesztésével kapcsolatos elképzeléseit. Leírná, megrajzolná őket?” Egy mérnöknek nincs nagyobb belső megelégedettsége, mint az, ha azt észleli, hogy gondolataira, elképzeléseire másnak is szüksége van. Nagyon lelkesen megrajoltam mindazt, ami tervként a fejemben kavargott. Több év múlva, tökéletes belső békével láttam megvalósulását a Szolnok, Kőrösi út 43. (akkor Munkásör út 43.) ipartelepen.

A félelemmel és a beláthatatlan jövő iránti aggódással teli börtönidő három – számomra felejthetetlen – alkotó élményéről adhattam a feltett kérdéssel kapcsolatban ezúttal választ. A rendőrségi nyomozóhatóság (amely az ÁVO formai megszüntetése

után csak a személyeiben volt azonos a korábbi államvédelmi hatósággal) hosszú – szembesítés nélküli – kihallgatásokon íratta alá vallomásainkat és adta át vádemelési javaslattal a szolnoki Városi Ügyészségnek iratainkat. Nyilván – az olajbányászat országos újabb szabotálási koncepció perének kidolgozója – jól kidolgozott forgatókönyv alapján szeretnék volna összevonni a dunántúli és az alföldi kőolaj-bányászati vezetők azon perét, amely lényegében a Papp Simon-féle „MAORT-szabotázskció” szerves folytatása lett volna. Nekem – alföldi kollégáimmal együtt – ebben a kegyetlen, politikai célzatú elhatározásban személyi szerencsém abban volt, hogy az akkor az ország olajbányászati irányító szervezetében, az OKGT-ben (Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt) tanítványom volt néhány magas funkcionárius. Évekkel korábban ugyanis a budapesti Gazdasági és Műszaki Akadémián (alias: Vörös Akadémián) tanítottam, ahol párttitkárokat, miniszter-helyetteseket, vezérigazgatókat képeztek ki az olajipar számára. Köztük volt Bese Vilmos vezérigazgató, volt bányászati miniszterhelyettes, aki perünk ipari szakértőjeként az akkor politikailag fedhetetlen helyettesét, dr. Kertai György főgeológust, akadémikust nevezette ki. Rajta kívül még három dunántúli szakembert, Gilicz Béla és Lőrincz János olajmérnököt, és Völgyi László geológust kérték fel bírósági szakértőként. Az ipari szabotálás vádját dr. Kertai György a bíróság előtt azzal tudta elejtetni, hogy a magyar olajbányászat általános tanulságaként közölte, ha valamely szénhidrogén-bányászati fúrólukban a fűrés három főmozgása (emelés, forgatás, öblítés) közül bármelyik akadályozott, akkor a fúrólukban műszaki baleset állhat elő. Megszorulhat a fűrésoszlop, gázkitörés alakulhat ki, vagy egyéb probléma keletkezhetnék, amely valóban gazdasági és személyi kárral járhatna. Ezzel szemben az elsődrendű vádlott (én) éppen azzal akadályoztam meg az esetleges műszaki balesetet, és ezzel a kár keletkezését, hogy az üzemenyaghiány észlelésekor a fúrólukakat – a további munkák biztosítása érdekében – veszélymentes állapotba hozattam. A második vádpont a tervteljesítés elmaradása lett volna. Kiderült, hogy a tervet – a leállások miatt – nem időarányosan, hanem csak összességében teljesítettük, így emiatt népgazdasági kár valóban nem keletkezett. A harmadik vádpont a meg nem fűrt kutakból az időszak alatt ki nem termelt olaj értéke volt. Mivel az akkor fűrés alatt álló valamennyi kút kutatófűrés volt, és végeredményük meddő lett, a népgazdaságot olajtermelés-kiesés nem érte.

E három – főbenjáró bűn – vádpontjainak a Szolnokon 1958. január 25-én tartott bírósági tárgyaláson való megdőlése lényegesen megkönnyítette ugyan helyzetünket, de a felmentésünkre nem volt elegendő. Ha az akkori felfogás minket „ellenforradalmároknak” minősített, bűnhődnünk kellett. A szolnoki Városi Bíróság előtti tárgyaláson – amelyet dr. Tóth László jászberényi bíró és két népi ülnök vezetett –, ahol az én védőm az azóta ügyvédi feladatokat is ellátó valamikori hadbíró-tábornok, dr. Maróti Major Ákos volt – tisztázódott, hogy a fűrés napi jelentésekben található bejegyzés, „ülősztájk a szovjet csapatok magyarországi tartózkodása miatt” *tényszerű* bejegyzés volt, mivel a műszaki jelentéseknek tényeket kell tartalmaznia, és tény volt e napokon, hogy az egész ország „ülősztájkot” folytatott, így e tény bejegyzése igazság, és nem hamis állásfoglalás! Mekkora szerencse bírónk ilyen éleslátó megítélése. [...]

Tiszteleges volt a szolnoki bíró, mert a szolnoki bíró azt a kérdést tette fel, hogy alkalmaztak-e erőszakot önnel szemben, igen. Másikat is megkérdezte, a harmadikat, a Répánszkyt is megkérdezte: „És hogy alkalmazták az erőszakot?” Azt mondja „– Levetkőztettek, szét kellett terpesztenem a lábamat, és a tőkömet ütötték a gumibot-tal.” „– Köszönöm, részleteket ne meséljen.” – mondta a bírónő. „– Nem vesszük figyelembe az eddigieket.” Emberségesek voltak. A bírók nagyon rendesek voltak, a szolnoki bírók. [...] Bírónk tárgyilagosságára, de a vádló tanúk magartására vonatkozóan azonban példaképpen mégis megemlítek a tárgyalásról ma még emlékezetemben maradt egy-két részletet. Szolnoki, első fokú tárgyalásunk vádló tanúinak betanult színdarabszerű szövegére való utalás legyen itt tanulságként felsorolva.

Négy tanút sorakoztatott fel a vád képviselője annak bizonyítására, hogy benzinflakás támadást készítettek elő a vádlottak a szovjet tankok ellen: *A* tanú vallomásának a lényege:

„– Amikor a Buda telefonált, azt kérdezi a Pollok a Répánszkytól: »– Hány geológiai mintásüvegünk van?« Nem emlékszem, hogy harmincat, vagy háromszázat válaszolt, csak a hármásra emlékszem.” A bíró kérdése: „– Mire kellett volna ezek a geológiai mintásüvegek?” *A* tanú válasza: „– Nyilván benzinflakás támadást akartak szervezni a szovjet tankok ellen!” A bíró kérdése: „– Maga ezt személyesen hallotta?” Válasz: „Nem, nem én hallottam, nekem *B* mondta.” Ezzel a bíró befejezte *A* tanú kihallgatását, leülteti hátul a tárgyalóteremben, és behivatja a folyosón várakozó *B* tanút. A tanúkihallgatás kérdései és válaszai ezt szerint is azonosak az *A* tanú szavaival, azzal a végző különbséggel, hogy „– Maga ezt személyesen hallotta?” Válasz: „Nem, nem én hallottam, nekem *C* mondta.” Ekkor a bíró befejezte *B* tanú kihallgatását, leülteti a teremben hátul – *A*-tól elkülönítetten *B*-t, és a folyosóról behivatja következő tanúként *C*-t. *C* és utána *D* tanú kihallgatása szóról szóra azonos, az eddigiekkel, *C* tanú sem személyesen, hanem *D*-től hallotta az esetet. Végül sor kerül *D* tanú kihallgatására is. Amikor a bíró felteszi neki a kérdést, hogy „– Maga ezt személyesen hallotta?” – a tárgyalás résztvevői, a vádlottak is, megdöbbenve hallják a választ: „– Nem, nem én hallottam, nekem *A* mondta!” A higgadt bíró most maga elé állította az eddig elkülönítetten leültetett vádló tanukat. Mondatainak a lényege a következő volt:

„– Maguk miatt már egy éve előzetes letartóztatásban tartunk többgyerekes család-apákat. Én most hamis tanúzás miatt magukat mind itt fogathatnám. Menjenek el, de gyorsan, és adják hírül hasonló felfogású társaiknak, hogy hagyjanak fel az efféle viselkedéssel!”

További példa a vádló-tanúskodásra: Varga Jenő – a vállalat „hírhedt” személyzeti vezetője a vád további tanúja. A bíró azon kérdésére, hogy ismeri-e az elsőrendű vádlottat (engem), és milyennek ismer, a következő tartalmú választ adja: „– Ismerem. Imperialista bérenc, kommunista-faló, munkásellenes.” A bíró viszontválasza erre a vallomásra: „– Ez az Ön szubjektív véleménye. Tud-e azonban valamit az elsőrendű vádlott ellenforradalmi cselekedeteiről.” A vádló tanú megdöbbenő válasza: „– Ja, arról nem tudok!”

Még egy utolsó példa a vádló tanúk magatartásáról: Czeczó Elek – leváltott főfűrészmester, alapszervi párttitkár, akivel a Szolnok-14 fűrészponton az őrség közben beszéltem. A bíró kérdése: „– Mikor és hol látta az elsőrendű vádlottat az ellenforradalom idejében?” A tanú válasza: „– A Szolnok-14 fűrészponton, ahol őrségben voltam!” A bíró újabb kérdése: „Milyen utasítást adott magának az elsőrendű vádlott?” A tanú válasza: „– Azt mondta nekem: »– Elek, nagyon vigyázzatok mindenre, fagytanulmányokat, hogy akkor, amikor majd tudunk, akadály nélkül tudjunk továbbdolgozni.«” A bíró ezen válasz után a tanút elbocsátotta. (Barátaimtól hallottam később, akik szintén tanúzásra vártak a folyosón, hogy amikor Czeczó Elek kiért a teremből a folyósóra, elkáromkodta magát, mondván: „– Micsoda bíróság, még el sem mondhatom azt, amit akarok!”) Akármilyen igazságkeresőnek is láttam a bírót, az érvényes törvények értelmében „bűnösségemet” és társaim „bűnösségét” meg kellett állapítania. A magam bűnösségéről a következőt kell elmondanom: Lefkánics János a Történelmi fűrészponton dolgozott berendezésnek volt a főfűrészmestere. Vádló tanúként volt berendelve. Személyi adatainak felvétele után a bíró arról kérdezte, hogy volt az, hogy a berendezésének munkája leállt. Széles mellénnyel elmesélte, hogy berendezésének legénységét október 25-e körül (amikor már az országban általánosan „forradalmi” lett a hangulat) kioktatta, hogy az ő berendezésénél senki se merje elhagyni a munkahelyét, és mindenki végezze munkáját. A bíró azon kérdésére, hogy miként állt le mégis az ő berendezésénél a munka, azt válaszolta, hogy ennek részleteit ő nem tudja, mivel a családja Budapesten lakik, és ő féltette a kapott hírek alapján a családját, tehát október 26-án felment Pestre, ahonnan csak november 11. után tudott visszatérni a berendezéséhez. Amikor azonban visszatért – a Budapesten látottak alapján, például a Nemzeti Múzeum egy részének kiégése, az egész Széchenyi-féle Afrika kiállítás elpusztulása miatt –, természetesen hangoztatta meggyőződését, hogy minden „forradalmárt” fel kéne akasztani. Innen kezdve vallomása engem terhel. Ugyanis a Munkástanács Lefkánics ezen közismertté vált magatartása miatt azt követelte tőlem, hogy Lefkánicsot bocsássuk el az üzemből. Talán november közepén behívtam magamhoz Lefkánicsot, és régi ismeretségünk, sőt barátságunk alapján a következőket mondtam neki:

„– Lefi, maga hülye! Műszakilag én mindig kiállok magáért, de politikailag nem! Ilyen hülyeségeket ne mondjon! Fogja be a száját, menjen ki és dolgozzon!” A bíróság megállapította, hogy ezzel a kijelentéssel, hogy „politikailag nem állok ki”, megsértettem Lefkánics János kommunista öntudatát, és ezzel kimerítettem az izgatás büntetést.

A másik büntett, amit elkövettem, a következő volt: Szatmári Ferenc munkásigazgatóm nagyon rendes ember volt – szimpatikusak voltunk egymásnak. Munkásigazgatói mivolta következtében 1956. november második felében is félt még távolabbra utaztatni. Én ezzel szemben – műszaki emberként – az üzem beindítása érdekében sokfelé utaztam, így például Nagykanizsára, a Gépgyárba is. Özvegy édesanyám akkor Nagykanizsán élt, érthető, hogy szívesen indultam november közepén valamilyen hivatalos feladat ürügyén is Kanizsára. Szatmári szinte kért, hogy menjek le

Nagykanizsára, mert ott él egyik – munkásigazgató – barátja, a Dunántúlon nagyon közismert Papp Károly, akit a Lovászi üzemből „kivezettek”, és szeretné, ha Papp Károlyt felhoznám Csepelre, régi lakásába. Ugyanakkor arra is kért, hogy lefele menet Budapestről vigyem magammal sógorát és annak barátját Nagykanizsáig. (Tudtam, hogy sógora külföldre akar távozni!) Mindkét kívánságát teljesítettem. A magam belső felfogása szerint mindkét feladat teljesítése emberbaráti kötelességem volt. A bíróság a „kommunista Papp Károly” Nagykanizsáról Budapestre való „menekítését” enyhítő körülményként figyelembe nem vehette, de megállapította két ember disszidálásában való bűnszegédi bűnrészességemet.

A Szolnokon folytatott bírósági tárgyalások során 1958. január 25-én délután kb. 4 órakor ideiglenes szabadlábra helyezett a Szolnoki Városi Bíróság Dr. Tóth László vezetőbíró által vezetett tanácsa („szökésüinktől nem kell tartani” indoklással). Ugyanaznap délután a valamikori letartóztató nyomozók mindhármunkat ismét őrizetbe vettek, és visszavittek a Szolnokon lévő, Ságvári úti rendőrségi (ÁVO) fogdába. Ugyanabba a cellába kerültem, ahol egy évvel korábban már voltam, bár engem nem bántottak most, az áthallásokból tudom, hogy más cellákban tovább folyik az őrzetesek verése. Két-három nap múlva a bírósági tárgyalásunk ügyésze jelenik meg a cellaajtó kinyitása után. Kérdése: „– Van-e valami panasz?” „– Tisztelettel jelentem, nincs.” „– Ütlegelték-e, bántalmazták-e?” „Nem.” „– Ha kérdése van, tegye fel!” „– Ügyész úr! Kérem mondja meg, miért vagyok itt!” „– Erre nem adok választ!” Ezzel ismét bezárult a cellaajtó. Három nap múlva levezetnek egy rendőrségi kihallgató szobába, és elém tesznek egy papírt a következő tartalmú végzessel: „... A szolnoki munkások a szabadon-bocsátásommal kapcsolatban annyira fel vannak háborodva, hogy a rendőrség nem tudná biztosítani a testi épségemet, ezért az én érdekemben internálnak...” Az indoklás megfogalmazása miatt nem tudtam mást tenni, mosolyogtam. A rendőrtiszt megkérdezte: „– Maga még ezen mosolyog?” „– Kérem, engem először halálra ítéssel ijesztettek meg, azután 15 évre számítottam, most pedig »csak« internálnak.” Igen, hiszen ha igaz, akkor az internálás az csak egy fél év, és azt négyszer lehet meghosszabbítani, tehát ez összesen csak két év lesz. Hát nem vagyok én mégis szerencsés?

Pollok Lászlóval – nyitott teherkocsi tetején – egymáshoz bilincselve, kemény téli időben Tökölre kerültünk. Répánszky akkor már a rabkórházban volt, később szegény meg is halt. A tököli internáló táborban – amely a valamikori repülőlaktanya 5 emeletes épülete volt – az osztálytagozódásnak megfelelően voltak elhelyezve az emberek: alul munkások, feljebb parasztok, magasabban az értelmiségiek, ezek felett a papok, fölöttük a katonatisztek, legfelül az egyéb osztályidegenek (arisztokraták, földbirtokosok, gyárosok, tőkésék stb.). Én az értelmiségi emeletre kerültem Pollok Lászlóval, a katonai laktanya egy hatalmas termébe. Mintegy 300-an lehettünk egy teremben, 50 orvos, 50 tanár, 50 mérnök, 50 jogász-közgazdász, 50 művész (írók, zenészek, szobrászok, festőművészek), 50 szabadonfutó. E 300 emberből megítélesem szerint 295 volt alkotó egyéniség. Az ország intelligenciájának keresztmetszete. Tanultunk egymástól: nyelveket, matematikát, kémiát, fizikát, geológiát, ki mit tudott, azt adta át

társainak. Számos egyetemi tanár volt köztünk. Leültünk hozzájuk, és hallgattuk őket. Én geológiát tanítottam az érdeklődőknek. [...] Tudtak munkát adni, egy asztalos-műhelybe kerültem, ahol fali fogasokat lehetett készíteni. Véresre törtem fel az első nap a tenyeremet, abban az örömben, hogy végre szabad volt dolgoznom. Aztán néhány nap múlva – az akkori ugyancsak őrizetes ezred-adminisztrátor évfolyamtársam – Szép Endre bányamérnök – protekcióját igénybevéve bekéredzkedtem a motorkerékpár-javító műhelybe. Itt a rendőrség akkor rendszeresített Csepel-125-ös és új Pannónia 250 motorkerékpárjait újítottuk fel. 70-en voltunk a javító-brigádban, ebből 5–6 fő volt szerelő-szakember, a többi ügyvéd, tanár, mérnök, stb. Pollok László lett nemsokára a műhely őrizetes vezetője, én pedig a műhely adminisztrátora, bérelszámolója. Az ÁVO gazdasági ellenőrzés kérdőre vont, miért számolok el oly sok embernél 1,30 Ft „szakmunkás” órabért az 1.0 Ft normál-órabér helyett. Az ellenőrzést végző ezredes-rendfokozatú rendőrtiszt akkori felülvizsgálata körülbelül az alábbi módon ment végbe: „– Maga odakint micsoda?” „– Motorszerelő vagyok.” „– Akkor szakmunkás!” „– És maga?” „– Esztergályos vagyok.” „Az is szakmunkás!” „– Maga odakint micsoda?” – volt a kérdése a motorkerékpár világítási huzalait szerelő őrizeteshez.

„– Elektromérnök.” „– No, az is szakmunkás!” A negyedik megkérdezett azt válaszolta, hogy odakint ügyvéd. „– Az nem szakmunkás, csak 1.0 Forint órabért kap.” Végül megkérdezett egy ötödiket is: „– Maga micsoda?” A válasz: „– Erdőmérnök vagyok.” Az ezredes lesújtó döntése: „– Akkor nem szakmunkás.” Az őrizetes válasza: „– Tisztelettel jelentem, odakint az erdőgépezési tanszék docense voltam!” Döbönt csend után az ezredes zavart válasza:

„– Akkor mégis szakmunkás!”

Az értelmiségi cella – a hatalmas terem – az internálótáborban három emeletes ágyakkal volt berendezve. A harmadik emeleti ágyisorban kaptam helyet, Pollok László volt az egyik ágyzsomszédom, egy francia–angol szakos tanár a másik. Állandóan köszöriültük az agyunkat. Azt a játékot játszottunk, hogy egyik nyelven kérdeztünk, egy másik nyelven válaszoltunk egymásnak. Esténként ún. „szellemi olimpiászt” szerveztünk, ahol kérdés-felelet formájában a legkülönbözőbb témákban lehetett vetélkedni. Az internáló tábor őrsemélyzete a hatalmas méretű folyosórács külső oldaláról volt passzív hallgatója a magas színvonalú feleleteknek.

Tökölről még kétszer vittek vissza Pollok Lászlóval Szolnokra, elsőfokú bírósági tárgyalásaink folytatására. Kettőnket összebilincseltek, két rendőr kísért minket. Emlékezetes számomra az 1958. március 15-i utazásunk, amikor a Keleti pályaudvar csarnokán keresztül hajtottak minket a szolnoki személyvonat peronjára. A szembejövő utasok bilincsbe vert kezünk láttára rendszerint elfordították a tekintetünket, de volt, aki észrevette egyenes derekunkat, és nyílt tekintetűnk, és visszaságázó tekintetéből éreztük azt az üzenetet: „Ne csüggedjete, még jóra fordulhat minden!”

1958 tavaszán, első fokon a Szolnoki Városi Bíróság elkövetett „bűneimért” másfél év börtönbüntetésre ítélte, Pollok László vádlottársam két év börtönbüntetést kapott (neki a múltját még a Ludovika Akadémia elvégzése is súlyosbította), Répánszky vádlottársam talán velem azonos elbírálásban részesült. [...] A szolnoki bíró [...] évekkal

később, hat, hét, nyolc évvel később, Pécsre magához hívott – ő akkor a pécsi bíróság elnöke lett [...] –, és elmentem a pécsi megyei bíróságra, föl az ötödik emeletre, az emeleten egy szobában berendezett irodába. Tisztelettel bekopogtam, és azt kérdeztem: „– Egy volt elítéltet miért kéret magához?” Azt mondja: „– Mert szükségem van valamire, amit el kell mondanom. Tudja-e maga, hogy maga miért volt elítélve?” Mondom: „– Nem.” Azt mondja: „– Mer’ én sem tudom. Azonban azt el kell mondanom, hogy én nem értettem meg, hogy mi ez az egész szolnoki ügy, amit itt magukkal szemben csináltak. Azt kezdtem észrevenni, hogy itt egy óriási féltékenységi jelenet van, a volt MASZOVOL mérnökök és az ottani pártfunkcionáriusok és a MAORT mérnökök között. És mivel magukat a Dunántúlról, Kanizsáról küldték ide, maguk antipatikusak voltak ezeknek az embereknek, és mivel a Szovjetunióban végzett fiatal mérnököknek helyet kellett találni, maguk voltak azok az emberek, akiket el lehetett távolítani. Hogy az eltávolításnak ez volt az útja és módja? Mer’ én nem voltam akkor szolnoki bíró, Jászberényben voltam szolgálatban és berendeltek erre a népbíróági ügy tárgyalására. Ennyit tudok magának mondani. És amikor magukat szabadlábra helyeztem, 1958. január 25-én délután, 4 órakor, másnap reggel bejöttem, és a bírósági épület előtt, a két ülnököm fogadott, és azt kérdezte, hogy: »– A bíró elvtárs még szabadlábon van?« Ezt kellett elmondanom a lelkem miatt.” Hát ennyit erről a dologról. Tehát a bírók is tudták azt, hogy milyen szituációban vannak. Ott ült mellettük két ember.

[...] A tököli internálótáborból 1958. május 30-án szabadultam ki, kényszerlakhelyemül ugyan Szolnokot jelölték ki, de a Megyei Rendőrfőkapitányság humánus vezetőhelyettese (akivel azt megelőzően a megyei alkoholelles mozgalom szervezői voltunk) tanácsára a Vas megyei Celldömölkre deportáltak, ahol megboldogult feleségem édesatyja, apósom, Molnár Ferenc óras biztosította létfenntartásomat, és gondoskodott árván maradt gyermekeimről. Munkát – bárhol próbálkoztam – még személtakarítóként sem kaptam hónapokon keresztül. Rendőri felügyelet alatt álltam, ennek kényelmetlenségét külön nem kell most felsorolnom. Némi jövedelmet jelentett számomra dr. Alliquander Ödön bányamérnök barátom megbízása, aki az akkor újszerű turbinafúrás elméletének – a híres Tiraszolsky könyvnek – a franciából magyarra való fordítását bízta rám.

– *Hogy alakult a szabadlábra kerülésed után a sorsod? Kerültél-e még kapcsolatba a szolnoki Köölajkutató Vállalattal?*

– Celldömölkön 1958 őszén végre vasúti krampácsoló munkásnak felvettek az Ajka–Devecser között az ún. „hosszúsínesítést” végző Vasútépítő Vállalathoz. Mérnöki képesitésem következtében rövidesen szintezési és vasúti ívkütüzési munkával bíztak meg, sőt felajánlották, hogy – forgalmi biztonsági vizsga letétele esetében – vasúti tisztként tartanak meg. Elöttem volt azonban még a bírósági másodfokú tárgyalás és a végső ítélet. Erre 1958 decemberében, Budapesten, a Fő utcai bírósági épületben került sor. Újra összevonták ügyünket a dunántúli olajbányászat műszaki vezetőinek

ügyével, és közösen hoztak ítéletet. Mellőlem vezették el – a velem összebilincsel – Majerszky Bélát, aki ügyvédjének tanácsára, nehogy most halálos ítéletet kapjon – visszavonta fellebbezését, és így hatályossá vált az elsőfokú 15 év börtönbüntetése. A többi dunántúli kollégánk (például Farkas Béla, Várkonyi Richárd, Rosta Ferenc, dr. Korim Kálmán, dr. Laszi József, Göncz István) 14 és 4 év közötti börtönbüntetést kapott, Zachemszky Ferenc szabadlábra került, mert az eddigi előzetes letartóztatással a büntetését letöltöttnek tekintették. Nekünk, alföldieknek ez a fellebbezési bíróság jóváhagyta az elsőfokú ítéletünket, így Pollok Lászlónak még néhány hónapig börtönben kellett maradnia, nekem pedig, mert kiszabott büntetésemet az előzetes letartóztatással letöltöttnek tekintették, nem kellett már visszamennem a börtönbe. (Sorstársaim iránt érzett nagy szomorúságom mellett emberi önzés szerint óriási kő esett le a szívemről, hogy most már végleg szabadultam!) Kísérletet tettem ezután, vajon vissza tudok-e kerülni abba a szakmába, amit szívem szerint szerettem. A rendőri felügyelet előírásait kijátszva – engedély nélkül – felszöktem Budapestre, az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt központjába, ahol Bese Vilmos vezérigazgató – valamikori tanítványom – emberi módon fogadott. Kilátásba helyezte, hogy megkísérli visszavételemet a kőolajiparba, de ehhez neki mások engedélyét is biztosítani kell. 1959. március elején kaptam meg a döntést: Papp Károly lovászi munkásigazgató felelősséget vállal értem a rendőri hatóságok előtt, és kieszközölte, hogy Zala megyébe, a határsávban lévő Lovásziba átjelentkezhessen. Rendőri felügyeletem továbbra is fennállt, de üzemi munkám végzésére – kiküldetési rendelvénnyel – máshova is elmehttem már. Lovásziban az akkor egészen újszerű technológiai csoportnak, a rétegrepsztoőknek lettem – kinevezés nélkül – a műszaki irányítója és szolgálatilag nemcsak a dunántúli olajtelepekre (Kerettyére, Nagylengyelbe, Babócsára), hanem az Alföld területére is (Demjénbe, Hajdúszoboszlóra, Biharnagybajomra, Tótkomlóra, sőt Szolnokra is) egyre többet jöhöttem.

– Tapasztaltál-e valamiféle ellenszenvet az alföldi régi munkahelyeden?

– Nem, sőt, egyre több szimpátiát. Ennek megmagyarázásához azonban a következőket is kell mondanom. Tulajdonképpen tény az, hogy a Kőolajkutató Vállalat szolnoki üzeménél nem történt semmiféle atrocitás az 1956. októberi események során. Azok közül senkinek (hármunkon kívül, akiket bebörtönöztek) akik örültek az esetleges felszabadulás lehetőségének, lényeges baja, vagy kára nem származott abból, hogy várta, hogy az 56-os események új politikai fordulatot hozzanak az országba. De a korábbi sztálinista-rákossista maradványrendszer egyetlen hívének sem származott kára, senkit testi vagy szellemi megalázás nem ért a forradalom időszakában, mert az humánusan zajlott le. Nem tudok senkiről, semmiféle olyan döntésről, hogy bárkit is a munkástanács akkor elbocsátott volna. Így – a továbbra is erősen baloldali, szemellenzős – elvtársakon kívül a régi munkatársaim, vagy volt beosztottaim semmiképpen sem tekintettek – az általános propagandával ellentétben – „ellenforradalmárnak”, hanem érzelmi megnyilvánulásaik inkább a mártír mivoltunkat sajnálta azzal, hogy

ezt nem ők akarták, és ez ellen ők nem is tehetek – ismert körülmények miatt – semmit.

– Érzelmileg feldolgoztátok-e, az akkor titeket itt ért igazságtalanságot?

– Egy életet nem lehet duzzogással végigcsinálni. Az engem és közvetlen munkatársaimat az 1956. évi forradalmat követő megtorlás során ért igazságtalanság tudata ugyan fáj, de nem homályosítja el cselekvőképességemet. A történelemben soha sem szabad felvetni azt a gondolatot, hogy „mi lett volna, ha”, mivel a lehetőségek – sok minden okból már megváltoztak. Gyakorlati módon a mában kell megpróbálni élni. A vágyam azonban – egész szakmai életemben – a humánusabb körülmények elérése felé vezetett. Jómagam a munkában láttam a konszolidálódás és a megbékélés lehetőségét. Erre pedig – talán éppen még megmaradt szerencsekvantum adagom folytán volt lehetőségem.

A felhasznált irodalom jegyzéke

25 éves a Nagyalföldi Kőolaj és Földgáztermelő Vállalat. Szolnok, 1976.

Beszélgetések az olajiparról – Nagylengyel. In: *Magyar Olajipari Múzeum Közleményei* 7. Zalaegerszeg, 1996.

CSEH

1993 CSEH Géza: *Szolnok város utcanevei – Helytörténeti adattár*. Szolnok, 1993.

2000 CSEH Géza: *Az 1956-os forradalom Szolnok megyében*. Szolnok, 2000. (Kézirat)

CSONTOS – ŐSZ – SZILI – VADÁSZ

1988 CSONTOS Szabolcs – ŐSZ Árpád – SZILI József – VADÁSZ György: *Az olaj tükrében. A nagyalföldi szénhidrogén-kutatás és feltárás összefoglalója*. Szolnok, 1988.

FÜLÖP

1998 FÜLÖP Tamás: Elvárások és adottságok. Szolnok város gazdasági életének néhány jellegzetessége 1956–1996 között a statisztikai adatok tükrében. In: *Szolnoki Tudományos Közlemények I*. Szolnok, 1998. 79–94.

1999a FÜLÖP Tamás: Adalékok Szolnok város ipartörténetéhez. In: *Economica I. A Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola Tudományos Közleményei I*. Szolnok, 1999. 197–208.

1999b FÜLÖP Tamás: A szolnoki kőolajosok 56-os pere. In: *Szolnoki Tudományos Közlemények II*. Szolnok, 1999. 29–34.

1999c FÜLÖP Tamás: Ülősztrájk a fűrőtornyok körül – Tiltakozás és megtorlás 1956–58-ban a szolnoki kőolajosoknál. In: *A demokrácia 10 éve Magyarországon 1989–1999. Az V. Országos Politológus Vándorgyűlés Tanulmánykötete*. Nyíregyháza, 1999. 55–61.

2000 FÜLÖP Tamás: A város ipara a XIX. és XX. században. In: *Szolnok – A várispánságtól a harmadik évezred küszöbéig*. Budapest, Dinasztia, 2000. 193–209.

GULYÁS

2000 GULYÁS Katalin: A város története 1850-től napjainkig In: *Szolnok – A várispánságtól a harmadik évezred küszöbéig*. Budapest, Dinasztia, 2000. 35–63.

HONVÁRI

1997 HONVÁRI János: Magyarország gazdasági fejlődése a II. világháború után (1945–1958). In: *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Budapest, 1997. 427–577.

PAPP

- 1996 PAPP Simon: *Életem*. Sajtó alá rendezte, bev., utószó, jegyz.: SRÁGLI Lajos – TÓTH János. Zalaegerszeg, Magyar Olajipari Múzeum, 1996.

PETŐ – SZAKÁCS

- 1985 PETŐ Iván – SZAKÁCS Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története. 1945–1985*. I. köt. Budapest, 1985.

ROMSICS

- 2000 ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris, 2000.

SRÁGLI

- 1998 SRÁGLI Lajos: *A MAORT. Olaj – Gazdaság – Politika*. Budapest, Útmutató, 1998. (Változó Világ 22.)

SRÁGLI – TÓTH

- 1993 SRÁGLI Lajos – TÓTH János: A Majerszky-per körülményei. In: *Gazdaságtörténeti Tanulmányok. Zalai Gyűjtemény*, 34. Zalaegerszeg, 1993. 271–287.

SZABÓ

- 1998 SZABÓ László: *Szolnok város művelődéstörténete*. Szolnok, 1998. 170–174.